

Izolda Bokszczanin-Gołaś*

Dynamika relacji centralno-lokalnych a jakość demokracji wielopoziomowej pod rządami koalicji prawicowych w Polsce i we Włoszech**

Central-Local Dynamics
and the Quality of Multi-level Democracy
under Right-Wing Coalition Governance in Poland and Italy

STUDIA I ANALIZY

Słowa kluczowe: zarządzanie wielopoziomowe, relacje centralno-lokalne, decentralizacja i recentralizacja, rządy prawicowe, demokracja lokalna, de-demokratyzacja, Polska, Włochy

Key words: multi-level governance, central-local relations, decentralization and recentralization, right-wing governments, local democracy, de-democratisation, Poland, Italy

Abstrakt: Artykuł podejmuje analizę porównawczą metod i środków stosowanych przez prawicowe rządy we Włoszech i w Polsce skutkujących przekształcaniem relacji między szczeblem centralnym a lokalnym oraz ich konsekwencje dla jakości demokracji lokalnej i regionalnej. Wychodząc poza instytucjonalne ujęcia decentralizacji, badanie przyjmuje perspektywę relacyjną w analizie wielopoziomowego zarządzania, traktując relacje między poziomami organizacyjnymi jako dynamiczne, nasycone relacjami władzy i politycznie uwarunkowane. Na podstawie analizy prawnej, danych finansowych, dokumentów polityk publicznych oraz literatury przedmiotu artykuł wskazuje, że w obu państwach wyłaniają się hybrydowe wzorce rządzenia, charakteryzujące się warunkową autonomią, selektywnym włączaniem oraz alokacją zasobów opartą na lojalności politycznej. Polska

* ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8422-5092>; dr hab., Uniwersytet Warszawski. E-mail: ibokszczanin@uw.edu.pl.

** Artykuł jest rozszerzoną wersją referatu wygłoszonego podczas Międzynarodowego Kongresu CEPESA, Warszawa, 18–19 września 2025. Część tekstu poświęcona analizie przypadku Polski bazuje na wynikach badań realizowanych w ramach projektu finansowanego z grantu NCN, OPUS 2020 (2020/39/B/HS5/01016), które zostały opublikowane w monografii wieloautorskiej: A. Szymański, A. Bejma, I. Bokszczanin-Gołaś, W. Gagatęk, A. Stamm-Korecka, *Democratisation and de-democratisation in multi-level democracy in Poland*, Routledge, London 2025.

stanowi przykład bezpośredniej, hierarchicznej recentralizacji dokonującej się w okresie rządów Prawa i Sprawiedliwości (2015–2023), natomiast we Włoszech od 2022 r. (tj. w okresie rządów koalicji Braci Włochów, Ligi i Forza Italii) obserwujemy subtelny formę centralizacji pośredniej, realizowanej poprzez zróżnicowaną autonomię oraz konkurencyjne mechanizmy finansowania. Pomimo różnic instytucjonalnych oba przypadki prowadzą do konwergencji w kierunku inkrementalnej de-demokratyzacji, skutkując osłabieniem pluralizmu, rozliczalności władzy oraz legitymizacji demokratycznej na poziomie lokalnym.

Abstract: *This article offers a comparative analysis of how right-wing governments in Italy and Poland have reshaped central – local relations and with what consequences for local democratic quality. Moving beyond institutionalist accounts of decentralization, the study advances a relational perspective on multi-level governance, conceptualizing intergovernmental relations as dynamic, power-laden, and politically contingent. Drawing on legal analysis, fiscal data, policy documents, and secondary literature, the article demonstrates that both countries exhibit hybrid governance patterns characterized by conditional autonomy, selective inclusion, and loyalty-based resource allocation. While Poland exemplifies direct hierarchical recentralization under Law and Justice (PiS) (2015–2023), Italy reveals a subtler form of indirect centralization through differentiated autonomy and competitive funding under Brothers of Italy (since 2022). Despite institutional divergence, both cases converge toward a model of subnational de-democratisation, with significant implications for pluralism, accountability, and democratic legitimacy at the local level.*

Wprowadzenie

W związku z formowaniem się w ostatnich latach w niektórych państwach Europy rządów prawicowo-konserwatywnych czy prawicowo-populistycznych podejmowane są badania mające na celu identyfikację wpływu tych gabinetów na jakość demokracji oraz specyfikę wdrażanych polityk publicznych¹. Znacznie słabiej rozpoznane pozostają skutki takich rządów w ujęciu wielopoziomowym, na poziomach sub-państwowych, zarówno w wymiarze teoretycznym, jak i empirycznym². Ta mniej zbadana przestrzeń relacji między terytorialnymi poziomami władzy stanowi wartościowe pole zarówno do

¹ Badania te wskazują na pojawianie się realnego ryzyka dla funkcjonowania systemów demokratycznych, a w niektórych przypadkach diagnozują one postępujący regres demokratyczny. R.D. Kelemen, M. Blauburger, *Introducing the debate: European Union safeguards against member states' democratic backsliding*, «Journal of European Public Policy» 2017, nr 24(3), s. 317–320.

² Do tego nurtu analiz zaliczyć należy przywołaną w przypisie wyżej wieloautorską monografię poświęconą przypadkowi Polski. A. Szymański, A. Bejma, I. Bokszczanin-Gołaś, W. Gagattek, A. Stamm-Korecka, *Democratisation and de-democratisation in multi-level democracy in Poland*, Routledge, London 2025.

analiz przypadków jak i badań porównawczych. Jednostki samorządu terytorialnego stanowią bowiem podstawową przestrzeń realizacji zasady decentralizacji władzy publicznej, najbliższy obywatelom poziom wykonywania zadań publicznych i uczestnictwa w procesach decydowania publicznego, realną „szkołę demokracji”³. To na tym szczeblu urzeczywistnia się konstytucyjna zasada samodzielności samorządu, partycypacja obywatelska oraz odpowiedzialność polityczna organów władzy lokalnej. Przekształcenia relacji między władzą centralną a samorządową oddziałują zatem nie tylko na efektywność administracyjną, lecz także na materialną jakość demokracji, rozumianą jako stopień pluralizmu, rozliczalności i realnej autonomii decyzyjnej wspólnoty terytorialnej⁴.

W niniejszym artykule przyjęto za cel zbadanie, w jaki sposób rządy prawicowe we Włoszech i w Polsce dokonywały rekonfiguracji relacji centralno-lokalnych oraz jakie konsekwencje wywołały te procesy dla jakości demokracji lokalnej. Dla realizacji tego zadania badawczego przyjęte zostało pojęcie „relacyjności” jako kategoria analityczna służąca uchwyceniu mechanizmów reinterpretacji i polityzacji formalnych rozwiązań ustrojowych poprzez praktyki negocjacyjne, nadzorcze oraz finansowo-fiskalne⁵. Punkt ciężkości badania został przesunięty z poziomu wyłącznie normatywno-konstytucyjnego na poziom praktyki sprawowania władzy, w której uprawnienia i zadania ustawowe (formalnie niezmiennie lub zmodyfikowane w nieznacznym stopniu) są wykonywane w warunkach silnej polaryzacji ideologicznej oraz postępującej erozji mechanizmów kontroli i równowagi władz.

Dobór przypadków do analizy był podyktowany zasadą selekcji przypadków najbardziej zróżnicowanych (*most different systems design* – MDSD)⁶. Polska i Włochy różnią się bowiem w istotnych wymiarach instytucjonalnych i historycznych – w szczególności pod względem architektury konstytucyjnej państwa (państwo unitarne z decentralizacją vs państwo regionalne), trajektorii reform decentralizacyjnych, struktury systemu partyjnego oraz tradycji admini-

³ C. Panara, M.R. Varney (red.), *Local government in Europe: The 'fourth level' in the EU multi-layered system of governance*, Routledge, London 2013; A. Ladner, N. Keuffer, H. Balderheim, N. Hlepas, P. Swianiewicz, K. Steyvers, K. Navarro, *Patterns of local autonomy in Europe*, Palgrave Macmillan, London 2019.

⁴ F. Gelli, L. Morlino, *Democrazia locale e qualità democratica. Quali teorie*, Paper presentato al convegno annuale della SISP, Pavia 2008, nr 4.

⁵ R.P. Lejano, *Relationality: an alternative framework for analysing policy*, «Journal of Public Policy» 2021, nr 41(2), s. 360–383.

⁶ C. Anckar, *On the Applicability of the Most Similar Systems Design and the Most Different Systems Design in Comparative Research*, «International Journal of Social Research Methodology» 2028, 11(5), s. 389–401; T. Landman, *Issues and Methods in Comparative Politics: An Introduction*, Routledge 2008, <https://doi.org/10.4324/9780203929780> (10.02.2026).

stracyjnych⁷. Jednocześnie w obu przypadkach występuje kluczowa zmienna, tj. sprawowanie władzy przez koalicje prawicowe, którym towarzyszą procesy przekształcania relacji między szczeblem centralnym a lokalnym.

Ponadto porównanie tych dwóch państw może dostarczyć interesujących poznawczo i porównawczo użytecznych nowych ustaleń, bowiem, niezwykle rzadko są te przypadki ze sobą konfrontowane (najczęściej porównywane są przypadki Polski i Węgier doświadczające „demokratycznej erozji” (*democratic backsliding*)⁸, państwa grupy V4, prowadzone są również komparatywne analizy dużych zbiorów przypadków⁹). Tymczasem w obu wybranych do badania państwach doszło do tak zwanego zwrotu prawicowo-populistycznego – w Polsce w 2015 r. wraz z objęciem władzy przez Prawo i Sprawiedliwość¹⁰, a we Włoszech w 2022 r. po zwycięstwie wyborczym koalicji trzech ugrupowań Braci Włochów, Ligi Salviniego i Forza Italia¹¹. W konsekwencji analiza porównawcza tych państw może pozwolić na identyfikację zbieżnych tendencji i mechanizmów kształtowania „relacyjności” centrum – poziom lokalny, występujących w odmiennych kontekstach, a także ocenę ich wpływu na zakres samodzielności jednostek samorządu terytorialnego oraz standardy demokracji lokalnej¹².

⁷ Szerzej na temat modeli samorządności i demokracji lokalnej w Polsce i Włoszech, zob. I. Bokszczanin, A. Mirska, *Demokracja lokalna w państwach Europy*, Warszawa 2016; I. Bokszczanin, *Samorząd terytorialny w Republice Włoskiej*, [w:] L. Rajca (red.), *Samorzady lokalne w Europie Zachodniej*, Warszawa 2010.

⁸ A. Grzymała-Busse, *Populism and the erosion of democracy in Poland and in Hungary*, Stanford University, Freeman Spogli Institute of International Studies 2017; C. O'Dwyer, M. Stenberg, *Local-level democratic backsliding? The consolidation of aspiring dominant-party regimes in Hungary and Poland*, «Government and Opposition» 2022, nr 57(3), s. 508–531, <https://doi.org/10.1017/gov.2021.12> (10.02.2026).

⁹ F. Hendriks, A. Lidström, J. Loughlin (red.), *The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe*, Oxford 2010.

¹⁰ B. Stanley, M. Cześnik, *Populism in Poland*, [w:] D. Stockemer (red.), *Populism around the world: A comparative perspective*, Springer, Cham 2019, s. 67–87.

¹¹ D. Albertazzi, A. Giovannini, A. Seddone, *Yet another populist party? Understanding the rise of Brothers of Italy*, «Regional & Federal Studies» 2023, nr 33(2), s. 245–268, <https://doi.org/10.1080/13597566.2023.2218503> (10.11.2025); L. Russo, G. Sandri, A. Seddone, *Italy: Political developments and data in 2022: From Draghi to Meloni*, «European Journal of Political Research Political Data Yearbook» 2023, vol. 62, nr 1, s. 264–287; D. Palano, *Introduzione. Decifrare il laboratorio italiano. La democrazia nella stagione politica di Giorgia Meloni*, [w:] *Il futuro della democrazia italiana. Politica e società al tempo del governo Meloni*, Educatt, Milano 2024, s. 7–28.

¹² T. Bergström, J. Franzke, S. Kuhlmann, E. Wayenberg (red.), *The future of local self-government: European trends in autonomy, innovations and central-local relations*, Switzerland: Springer Nature, Cham 2021; J. Wojnicki, *Tendencje centralizacyjne w Polsce po 1990 roku – ciągłość i zmiana*, «Polityka i Społeczeństwo» 2020, vol. 2(18); P. Perulli, *Politiche locali tra decentralizzazione e ricentralizzazione*, «Stato e mercato» 2010, nr 3(90), s. 365–394; Q. Camerlengo, *Stato, Regioni ed enti locali come «istituzioni parimenti repubblicane». Dai «livelli di governo» agli «anelli istituzionali»*, «Le Regioni» 2016, vol. 44, nr 1, s. 47–98.

Ramy teoretyczne: relacyjność i wielopoziomowe zarządzanie

Klasyczne teorie decentralizacji ujmowały relacje między szczeblem centralnym a lokalnym przede wszystkim jako względnie stabilny podział kompetencji, utrwalony w normach konstytucyjnych bądź ustawowych¹³. W przeciwieństwie do tego nurt badań nad wielopoziomowym zarządzaniem akcentuje rozproszenie władzy publicznej pomiędzy różne poziomy terytorialne oraz ciągły proces negocjowania kompetencji i odpowiedzialności pomiędzy wzajemnie powiązanymi jednostkami (wspólnotami) terytorialnymi¹⁴. Wychodząc z tej perspektywy, koncepcja relacyjności eksponuje jakościowy wymiar interakcji międzyrządowych: sposób, w jaki aktorzy instytucjonalni postrzegają siebie nawzajem, jak zarządzane są konflikty kompetencyjne oraz w jaki sposób w praktyce funkcjonują asymetrie władzy.

Perspektywa badawcza koncentrująca się na „relacyjności” pozwala na uchwycenie rozbieżności pomiędzy samorządnością formalną a rzeczywistą. Identyczne rozwiązania prawnoustrojowe mogą bowiem prowadzić do odmiennych rezultatów w zależności od konfiguracji partyjnej, zdolności fiskalnej jednostek samorządu terytorialnego oraz normatywnego przywiązania do zasady subsydiarności. Perspektywa ta jest szczególnie użyteczna w analizie procesów regresu demokratycznego, które często dokonują się poprzez stopniową, inkrementalną reinterpretację obowiązujących reguł instytucjonalnych, a nie poprzez radykalne zmiany w porządku prawnym.

W niniejszej analizie pojęcie relacyjności zostało zoperacjonalizowane w trzech odrębnych, lecz wzajemnie powiązanych wymiarach. Po pierwsze, instrumenty instytucjonalno-prawne obejmują formalne regulacje dotyczące podziału kompetencji, mechanizmów nadzoru oraz administracyjnej kontroli nad jednostkami samorządu terytorialnego. Reformy prawne mogą wzmacniać pozycję władzy centralnej nie tylko poprzez bezpośrednie przesunięcie kompetencji, lecz także poprzez rozszerzenie zakresu uznaniowości w zakresie monitorowania i egzekwowania prawa. Po drugie, relacje finansowo-fiskalne kształtują struktury zależności poprzez systemy transferów, fundusze o charakterze uznaniowym oraz dostęp

¹³ S. Fundowicz, *Decentralizacja administracji publicznej w Polsce*, KUL, Lublin 2005; D. Sieklucki, *Decentralizacja – podstawowe zagadnienia teoretyczne*, «Politeja» 2022, nr 77, s. 19–33; F. Hendriks, A. Lidström, J. Loughlin (red.), *The Oxford Handbook...*

¹⁴ G. Marks, L. Hooghe, *Contrasting visions of multi-level governance*, [w:] I. Bache, M. Flinders (red.), *Multi-level governance*, Oxford University Press, Oxford 2004, s. 15–30; L. Hooghe, G. Marks, *Unraveling the central state, but how? Types of multi-level governance*, «American Political Science Review» 2003, vol. 97, nr 2, s. 233–243; R. Pasquier, *Devolution, functional decentralization or recentralization? Convergence and divergence in the European territorial governance*, [w:] M. Callanan, J. Loughlin (red.), *A research agenda for regional and local government*, Edward Elgar Publishing 2021, s. 49–62.

do środków inwestycyjnych¹⁵. Przejście od finansowania opartego na formalnych i przejrzystych kryteriach (np. algorytmach) i zasadach podziału środków do mechanizmów konkurencyjnych bądź negocjacyjnych zmienia strukturę bodźców instytucjonalnych i wzmacnia pozycję decyzyjną władz centralnych. Po trzecie, powiązania polityczno-wyborcze odnoszą się do sposobów, w jakie partie ogólnokrajowe oraz instytucje państwowe ingerują w lokalną rywalizację polityczną, wpływają na proces selekcji kandydatów, kampanie wyborcze oraz reprezentację medialną. To właśnie te powiązania w znacznym stopniu decydują o tym, czy poziom lokalny funkcjonuje jako autonomiczna przestrzeń demokratycznej konkurencji, czy raczej jako przedłużenie ogólnokrajowych konfliktów partyjnych.

Partie prawicowo-populistyczne oraz konserwatywne często odwołują się do większościowej koncepcji demokracji, w której szczególny nacisk kładzie się na suwerenność państwa oraz centralizację władzy politycznej w imię realizacji nadrzędnej idei dobra wspólnego¹⁶ czy też interesu narodowego¹⁷. Orientacja ta pozostaje w sprzeczności z ideą terytorialnie rozproszonej władzy publicznej¹⁸. W konsekwencji można oczekiwać tendencji re-centralizacyjnych, polityzacji relacji międzyrządowych oraz ograniczania pluralizmu na poziomie lokalnym. Procesy te nie muszą jednak prowadzić do formalnego ograniczenia właściwości samorządów czy naruszania konstytucyjnej zasady samorządności, częściej skutkują przekształceniem relacji władz terytorialnych w system warunkowej i zróżnicowanej samorządności, w którym zakres realnej samodzielności jednostek zależy od ich pozycji w układzie politycznym i instytucjonalnym państwa¹⁹.

¹⁵ Portal Funduszy Europejskich, *Efektywność, dostępność i jakość systemu ochrony zdrowia*, 2022, <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/fundusze-na-lata-2021-2027/krajowy-plan-odbudowy/efektywnosc-dostepnosc-i-jakosc-systemu-ochrony-zdrowia/> (10.02.2026).

¹⁶ Premier Mateusz Morawiecki: *Chcemy budować Polskę solidarną, Polskę równych szans*, <https://www.gov.pl/web/premier/premier-mateusz-morawiecki-chcemy-budowac-polske-solidarna-polske-rownych-szans#:~:text=Obiecywali%C5%9Bmy%20Polsk%C4%99%20solidarn%C4%85%2C%20Polsk%C4%99%20r%C3%B3wnych%20szans%20i,premier%20Mateusz%20Morawiecki%20podczas%20spotkania%20w%20Opolu> (10.02.2026).

¹⁷ E. Drapalova, *Thorns in the side: Strategies of populist parties against local public administrations*. «Governance» 2024, nr 37(S1), s. 83–99, <https://doi.org/10.1111/gove.12843> (10.02.2026); M.W. Bauer, B.G. Peters, J. Pierre, K. Yesilkagit, S. Becker (red.), *Democratic backsliding and public administration: How populists in government transform state bureaucracies*, Cambridge University Press 2021.

¹⁸ R. Heinisch, E. Massetti, O. Mazzoleni, *Populism and ethno-territorial politics in European multi-level systems*, «Comparative European Politics» 2018, vol. 16, nr 6, s. 923–936; B. Katz, J. Nowak, *The new localism: How cities can thrive in the age of populism*, The Brookings Institution Press 2017.

¹⁹ B.M. Piotrowska, *Are street-level bureaucrats politically impartial?*, SSRN 2023, <https://doi.org/10.2139/ssrn.3954161> (10.02.2026).

Rządzenie wielopoziomowe w warunkach demokratycznego regresu: przegląd literatury

Pojęcie regresu demokratycznego (*democratic backsliding*) zajmuje obecnie centralne miejsce w badaniach nad współczesną polityką porównawczą, opisując stopniową erozję norm i instytucji demokratycznych w państwach wcześniej uznawanych za skonsolidowane demokracje. Przy czym współczesne procesy de-demokratyzacji (czy też autokratyzacji) różnią się od wcześniejszych załamań reżimów demokratycznych tym, iż zachodzą w sposób inkrementalny i często przy wykorzystaniu formalnie legalnych instrumentów²⁰. Demokracja ulega wówczas stopniowemu „wydrążeniu”, przy jednoczesnym zachowaniu jej formalnej architektury instytucjonalnej. Badania empiryczne wskazują, że zjawiska takie jak koncentracja władzy wykonawczej, podporządkowanie władzy sądowniczej, koncentracja własności mediów czy ograniczanie przestrzeni działania społeczeństwa obywatelskiego mogą być realizowane poprzez środki zgodne z obowiązującym porządkiem prawnym, co utrudnia zarówno ich jednoznaczny identyfikację, jak i skuteczne przeciwdziałanie.

Dominujący nurt tej literatury koncentruje się jednak przede wszystkim na poziomie państwa, podczas gdy rządzenie na poziomie subnarodowym traktowane jest często jako sfera wtórna lub pochodna wobec procesów zachodzących na szczeblu centralnym²¹. Jednostki samorządu terytorialnego nie są bowiem wyłącznie administracyjnymi wykonawcami polityk państwowych, lecz instytucjami demokratycznymi wyposażonymi w legitymację wyborczą, określony zakres swobody decyzyjnej w realizacji polityk publicznych oraz bezpośrednią bliskość wobec obywateli. W konsekwencji erozja standardów demokratycznych na poziomie lokalnym może wywoływać bardziej bezpośrednie i namacalne skutki dla codziennego doświadczenia demokracji przez obywateli niż zmiany zachodzące na najwyższych szczeblach władzy państwowej²².

²⁰ K.L. Scheppele, *Autocratic legalism*, «University of Chicago Law Review» 2018, nr 85(2), s. 545–583.

²¹ M. Chou, B. Moffitt, R. Busbridge, *The Localist Turn in Populism Studies*, «Swiss Political Science Review» 2022, vol. 28, s. 129–141; K. Loxbo, *The Impact of the radical right: Lessons from the local level in Sweden, 2002–2006*, «Scandinavian Political Studies» 2010, nr 33(3), s. 295–315; F. Paxton, *Towards a populist local democracy? The consequences of populist radical right local government leadership in Western Europe*, «Representation» 2020, nr 56(3), s. 411–430; K. Weyland, *Populism: A political-strategic approach*, [w:] C.R. Kaltwasser, P. Taggart, P.O. Espejo, P. Ostiguy (red.), *The Oxford Handbook of Populism*, Oxford University Press, Oxford 2017; J. Wills, *Populism, localism and the geography of democracy*, «Geoforum» 2015, vol. 62, s. 188–189.

²² G. Peters, J. Pierre, *Politicisation of the public service during democratic backsliding: Alternative perspectives*, «Australian Journal of Public Administration» 2022, nr 81, s. 629–639.

Nowsze badania zaczynają stopniowo wypełniać tę lukę, ujmując proces autokratyzacji jako zjawisko wielopoziomowe²³. Analizy dotyczące m.in. Węgier, Polski i Turcji pokazują, że rządy centralne często kierują działania polityczne przeciwko jednostkom samorządu terytorialnego zarządzanym przez ugrupowania opozycyjne, wykorzystując w tym celu presję fiskalną, instrumenty nadzoru prawnego oraz sankcje administracyjne w celu osłabienia alternatywnych ośrodków władzy²⁴. Poziom subnarodowy może funkcjonować zarówno jako przestrzeń oporu wobec procesów autokratyzacji²⁵, jak i jako obszar podlegający stopniowej konsolidacji władzy przez rząd centralny²⁶. Jednocześnie wciąż stosunkowo rzadkie pozostają analizy porównawcze, które w sposób systematyczny łączyłyby te zjawiska z teoriami wielopoziomowego zarządzania. Koncepcja wielopoziomowego zarządzania oferuje użyteczne ramy analityczne, pozwalające na połączenie badań nad decentralizacją z teorią demokracji²⁷.

Rozproszenie władzy pomiędzy różne poziomy terytorialne oraz ciągły proces negocjowania kompetencji między nimi, wskazuje się, że władza publiczna rzadko jest monopolizowana przez pojedynczy ośrodek instytucjonalny. Rezultaty procesów rządzenia stają się raczej efektem koordynacji, konfliktów oraz negocjacji pomiędzy aktorami funkcjonującymi na różnych poziomach terytorialnych²⁸.

Badania empiryczne dotyczące samorządności lokalnej w Europie wskazują ponadto na znaczące zróżnicowanie między państwami. Te różnice widoczne są również, gdy dokonujemy porównania w czasie. Wskaźnik *Local Autonomy Index* pokazuje, że samorządność terytorialna nie stanowi statycznej cechy instytucjonalnej, lecz dynamiczny rezultat oddziaływania presji fiskalnych, konfiguracji koalicyjnych oraz ideologicznych orientacji elit politycznych.

Wskaźniki samorządności mają hierarchiczną strukturę oraz wzajemne powiązania pomiędzy jego kluczowymi wymiarami. Na szczycie piramidy

²³ Zob. A. Szymański et al., *Democratization...*

²⁴ A. Buzogány, T. Spöri, *Cities against democratic backsliding: democratic resilience through urban resistance in the Visegrád 4 capitals*, «Contemporary Politics» 2025, nr 31(4), s. 544–567, <https://doi.org/10.1080/13569775.2024.2394345> (10.11.2025); W. Aksztejn, G. Hajnal, M. Lackowska, K. Kádár, *Cities against authoritarianism? Polish and Hungarian capitals facing centralistic pressure*, «Urban Research & Practice» 2025, nr 18(4), s. 558–582.

²⁵ W. Aksztejn, *Fragmented Recentralization Meets Local Resistance: The Case of Poland*, [w:] *Cities Against Democratic Backsliding*, Bristol University Press, Bristol 2026, s. 96–117, <https://doi.org/10.51952/9781529250633.ch007> (10.02.2026).

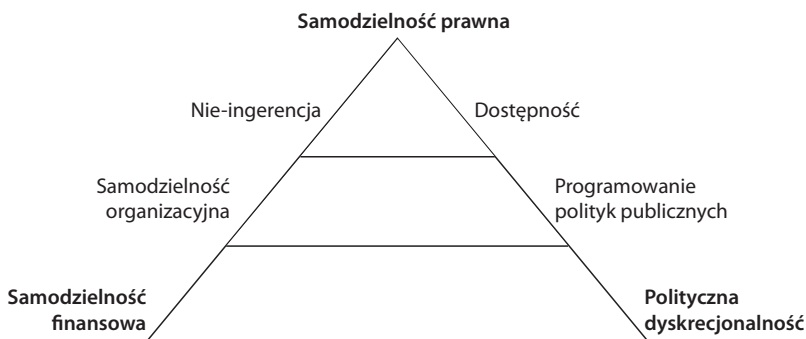
²⁶ L. Tomini, G. Sandri, A. Szymański, *First survive, then thrive: Major urban centres and resistance against autocratisation*, «Contemporary Politics» 2025, nr 31(4), 501–521, <https://doi.org/10.1080/13569775.2025.2457224> (10.11.2025).

²⁷ R. Pasquier, *Devolution...*

²⁸ D. Karlsson, *Local Autonomy or National Equality? A Conflict of Values and Interests for Political Leaders*, «Regional and Federal Studies» 2015, nr 25(1), s. 19–44.

znajdują się gwarancje prawne samorządności, która określa formalny status konstytucyjny i ustawowy jednostek samorządu terytorialnego w strukturze państwa oraz wyznacza instytucjonalne ramy ich funkcjonowania. Poziom pośredni obejmuje wymiary odnoszące się do dostępu do władz centralnych i możliwość wpływania na procesy decydowania, zakresu właściwości i możliwości kreowania lokalnych polityk publicznych, autonomii organizacyjnej oraz zasady nieingerencji, które łącznie opisują operacyjne i instytucjonalne warunki wykonywania uprawnień i zadań przez władze lokalne oraz ich relacje z wyższymi szczeblami administracji publicznej. Podstawę piramidy tworzą natomiast samodzielność finansowa oraz swoboda decyzyjna, stanowiące fundamentalne zdolności umożliwiające jednostkom samorządu terytorialnego formułowanie i realizację niezależnych decyzji politycznych²⁹.

Rysunek 1. Piramida samorządności lokalnej

Źródło: A. Ladner, N. Keuffer, A. Bastianen, *Local autonomy around the world: the updated and extended Local Autonomy Index (LAI 2.0)*, «Regional & Federal Studies» 2025, nr 35(2), s. 167.

Taka konstrukcja modelu podkreśla, że efektywne funkcjonowanie samorządu terytorialnego zależy nie tylko od formalnego uznania jego pozycji w porządku prawnym, lecz również od dostępu do adekwatnych zasobów finansowych oraz rzeczywistej kompetencji decyzyjnej³⁰. W ujęciu analitycznym model wskazuje, że jakość relacji pomiędzy centrum a poziomem lokalnym oraz funkcjonowanie systemu wielopoziomowego zarządzania są w istotnym stopniu uwarunkowane siłą tych podstawowych wymiarów autonomii lokalnej³¹.

²⁹ Por. P. Swianiewicz, *Zmiany w poziomie autonomii samorządów gminnych w Europie Środkowej i Wschodniej po 1990 roku*, «Studia Politologiczne» 2019, vol. 53, s. 10–11.

³⁰ S. Villani, *Differentiated fiscal regionalism: The privileges of the autonomy and the problems of Southern Italy*, «Rivista Economica del Mezzogiorno» 2019, vol. 33, nr 3–4, s. 963–996, <https://doi.org/10.1432/96265>.

³¹ Por. F. Fleurke, R. Willemse, *Measuring local autonomy: A decision-making approach*, «Local Government Studies» 2006, vol. 32, nr 1, s. 71–87.

Według wskaźników stosowanych w *Local Autonomy Index* zarówno Polska jak i Włochy należą do państw charakteryzujących się średnio wysokim poziomem samorządności lokalnej³². Jednak analiza długoterminowa wskazuje, że ewolucja relacji między szczeblem centralnym a lokalnym oraz ogólny poziom samorządności lokalnej w latach 1990–2022 przebiegała w obu państwach odmiennie. W Polsce odnotowano nieznaczny spadek poziomu autonomii (–2 punkty), natomiast we Włoszech obserwuje się niewielki wzrost tego wskaźnika (+9 punktów)³³. Tendencje te sugerują zróżnicowane kierunki zmian w instytucjonalnej równowadze między władzą centralną (bądź regionalną) a szczeblem lokalnym. Rozbieżność ta uzasadnia potrzebę pogłębionej analizy czynników politycznych i instytucjonalnych kształtujących te procesy.

Niniejszy artykuł koncentruje się na okresach sprawowania władzy przez rządy prawicowo-populistyczne w obu państwach, w świetle badań postrzeganych przez znaczną część wyborców jako „zagrożenie dla demokracji”³⁴. Zamierzeniem badawczym jest uchwycenie, w jakim stopniu zmiany przywództwa politycznego oraz orientacji ideologicznej rządów wpływały na trajektorię samorządności lokalnej oraz szerszą konfigurację relacji między poziomem centralnym a lokalnym.

Jednocześnie badanie uwzględnia zaistniałe w tym czasie punkty krytyczne oraz nadzwyczajne okoliczności, które mogły oddziaływać na relacje między poziomami władzy oraz funkcjonowanie systemu wielopoziomowego zarządzania³⁵. W badanym okresie wystąpiło kilka istotnych wstrząsów zewnętrznych³⁶, w tym pandemia COVID-19³⁷, kryzys migracyjny, wybuch wojny w Ukrainie oraz

³² P. Swianiewicz, *Zmiany w poziomie autonomii...*

³³ A. Ladner, N. Keuffer, A. Bastianen, *Local autonomy...*

³⁴ A. Seddone, M. Zulianello, *Perceptions of populist radical right mainstreaming as a threat to democracy: evidence from Italian voters*, «South European Society and Politics» 2023, nr 28(4), s. 499–523.

³⁵ S. Bolgherini, *Crises and Recentralization: Local Governments as a Hub of Intergovernmental Relations*, [w:] J.C. Olmeda, A. Armesto (red.), *Recentralization Around the World. Executive Politics and Governance*, Palgrave Macmillan, Cham 2025, https://doi.org/10.1007/978-3-031-93209-0_3 (10.02.2026).

³⁶ M. Stenberg, P. Rocco, S.A. Farole, *Calling in "Sick": COVID-19, Opportunism, Pretext, and Subnational Autocratization*, «Global Studies Quarterly» 2022, vol. 2, issue 3, <https://doi.org/10.1093/isagsq/ksac017> (10.02.2026); M. Bene, Z. Boda, *Hungary: Crisis as Usual – Populist Governance and the Pandemic*, [w:] G. Bobba, N. Hubé (red.), *Populism and the Politicization of the COVID-19 Crisis in Europe*, Springer, Cham 2021, s. 87–100.

³⁷ F. Cerniglia, R. Longaretti, A. Zanardi, *Dangerous liaisons across levels of government in an emergency*, «Economia Politica» 2024, nr 41(3), s. 771–791; M. Stenberg, P. Rocco, S.A. Farole, *Calling in "Sick"...*, s. 1–11.

szerzej rozumiane wyzwania gospodarcze³⁸. Zdarzenia tego rodzaju mogą istotnie wpływać na rozkład kompetencji między poziomami władzy, często prowadząc do czasowej centralizacji procesów decyzyjnych bądź rekonfiguracji mechanizmów koordynacji międzyrządowej³⁹. W konsekwencji ocena dynamiki autonomii lokalnej wymaga uwzględnienia nie tylko czynników politycznych i instytucjonalnych, lecz również szerszego kontekstu sytuacyjnego.

Momenty kryzysowe – takie jak spowolnienia gospodarcze⁴⁰, nagłe przepływy migracyjne⁴¹ czy pandemie⁴² – generują w systemach wielopoziomowego zarządzania presję centralizacyjną, ponieważ rządy państw dążą wówczas do zwiększenia zdolności koordynacyjnych i skuteczności reagowania na sytuacje nadzwyczajne. W takich warunkach koncentracja kompetencji na poziomie centralnym bywa uzasadniana argumentami odnoszącymi się do efektywności zarządzania kryzysowego, konieczności szybkiego podejmowania decyzji lub potrzeby ochrony interesu ogólnopaństwowego⁴³. Procesy te mogą prowadzić zarówno do przejściowej, jak i trwałej zmiany relacji między szczeblem centralnym a lokalnym, zwłaszcza w obszarach polityk publicznych wymagających szybkiego i jednolitego działania⁴⁴.

Jednocześnie liczne badania wskazują, że tendencje centralizacyjne mogą być dodatkowo wzmacniane w warunkach przywództwa populistycznego⁴⁵. Narracje polityczne charakterystyczne dla tego typu rządów często przedsta-

³⁸ M. Bordignon, *Economic crisis and recentralization of government: The Italian experience*, [w:] N. Bosch, A. Solé-Ollé (red.), *IEB's Report on Fiscal Federalism '12*, Barcelona 2013, s. 1–112; S. Bolgherini, *Crises and Recentralization...*

³⁹ P. Guasti, *The Impact of the COVID-19 Pandemic in Central and Eastern Europe: The Rise of Autocracy and Democratic Resilience*, «Democratic Theory» 2020, nr 7(2), s. 47–60.

⁴⁰ R. Raudla, J.W. Douglas, T. Randma-Liiv, R. Savi, *The impact of fiscal crisis on decision-making processes in European governments: dynamics of a centralization cascade*, «Public Administration Review» 2015, nr 6, s. 842–852.

⁴¹ V. Hernes, *Central coercion or local autonomy? A comparative analysis of policy instrument choice in refugee settlement policies*, «Local Government Studies» 2017, vol. 43, nr 5, s. 798–819.

⁴² G. Ieraci, *Scientific Committees, Government and the Management of the COVID-19 Emergency in Italy. Some Empirical Insights Drawn from the Study of the Decision-Making During the 'First Lock-Down'*, «Rivista Italiana di Politiche Pubbliche, Rivista quadrimestrale» 2023, nr 1, s. 5–34.

⁴³ M. Whiting, Z.N. Kaya, *Autocratization, Permanent Emergency Rule and Local Politics: Lessons from the Kurds in Turkey*, «Democratization» 2021, nr 28(4), s. 821–839.

⁴⁴ J.T. Sidel, *Economic foundations of subnational authoritarianism: Insights and evidence from qualitative and quantitative research*, «Democratization» 2014, nr 21(1), s. 161–184, <https://doi.org/10.1080/13510347.2012.725725> (10.02.2026).

⁴⁵ M. Bauer, B.G. Peters, J. Pierre, K. Yesilkagit, S. Becker (red.), *Democratic backsliding and public administration: How populists in government transform state bureaucracies*, Cambridge University Press 2021; F. Paxton, *Towards a populist local democracy? The consequences of populist radical right local Government leadership in Western Europe*,

wiają decentralizację władzy oraz pluralizm instytucjonalny jako przeszkody w bezpośrednim wyrażaniu „woli narodu”. W rezultacie populistyczne strategie rządzenia mogą przyczyniać się do ograniczania samorządności lokalnej (w celu minimalizowania rozproszenia władzy politycznej) poprzez delegitymizowanie roli władz subnarodowych oraz wzmacnianie pozycji centralnych aktorów w procesie kształtowania polityk publicznych⁴⁶. Najnowsze badania empiryczne pokazują ponadto, że w niektórych państwach europejskich procesy te mogą przybierać postać politycznej recentralizacji⁴⁷, zwłaszcza w warunkach silnej polaryzacji ideologicznej lub konfliktów instytucjonalnych pomiędzy rządem centralnym a władzami lokalnymi (np. w dużych ośrodkach miejskich)⁴⁸.

Pomimo tych ustaleń literatura dotycząca wielopoziomowego zarządzania stosunkowo rzadko uwzględnia znaczenie czynników politycznych i uwarunkowań partyjnych. Podział kompetencji pomiędzy poziomami władzy bywa często interpretowany jako funkcjonalna odpowiedź na rosnącą złożoność polityk publicznych, a nie jako rezultat strategii politycznych⁴⁹. W niniejszych badaniach przyjęto założenie, że rządy prawicowe mogą w sposób świadomy wykorzystywać instrumenty relacji międzyrządowych w celu konsolidacji władzy politycznej, przekształcania logiki konkurencji politycznej oraz podporządkowywania aktorów sub-narodowych⁵⁰.

«Representation» 2019, nr 56(3), s. 411–430, <https://doi.org/10.1080/00344893.2019.1643771> (10.02.2026).

⁴⁶ F. Paxton, *With a little help from their friends: The consequences of populists in National Government for policymaking in local Government*, «Government and Opposition» 2021, nr 57(4), s. 378–394; S. Mazur, *Public administration in Poland in the times of populist drift*, [w:] M. Bauer, B. Peters, J. Pierre, K. Yesilkagit, S. Becker (red.), *Democratic backsliding and public administration: How populists in government transform state bureaucracies*, Cambridge University Press. 2021, s. 100–126.

⁴⁷ K. Eaton, J.C. Olmeda, A. Armesto, *The Politics of Recentralization: Definitions, Actors, and Strategies*, [w:] J.C. Olmeda, A. Armesto, (red.), *Recentralization Around the World. Executive Politics and Governance*, Palgrave Macmillan, Cham 2025; P. Swaniewicz, *Wzrost i regres polskiej decentralizacji (w perspektywie europejskiej)*, [w:] *Potrzeba zmian w samorządzie terytorialnym*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2023, s. 73–86.

⁴⁸ S. Bill, B. Stanley, *Whose Poland is it to be? PiS and the struggle between monism and pluralism*, «East European Politics» 2020, nr 36(3), s. 378–394, <https://doi.org/10.1080/21599165.2020.1787161> (10.02.2026).

⁴⁹ M. Danek, *Więcej samorządu czy państwa? Analiza programów... wyborczych polskich partii politycznych*, «Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica» 2018, nr 21, DOI: 10.24917/20813333.21.6 (10.02.2026).

⁵⁰ „Bronimy konstytucji, dla zwykłego człowieka”. Premier do mieszkańców Zduńskiej Woli, Polsat News, 29.09.2018, <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2018-09-29/bronimy-konstytucji-dla-zwyklego-czlowieka-premier-przemawial-w-zdunskiej-woli/> (10.02.2026).

Integrując teorię regresu demokratycznego z relacyjnym podejściem do wielopoziomowego zarządzania, niniejszy artykuł podejmuje próbę wypełnienia dostrzeżonych luk badawczych. Relacje między szczeblem centralnym a lokalnym zostały potraktowane jako kluczowa arena rywalizacji politycznej, a analiza zmierza do pokazania, w jaki sposób prawicowo-populistyczne strategie rządzenia prowadzą do powstawania hybrydowych i warunkowych form samorządności lokalnej, które w istocie osłabiają funkcjonowanie demokracji lokalnej.

Badanie opiera się na jakościowym badaniu porównawczym, łączącym analizę pojedynczych przypadków (*within-case analysis*) z porównaniem między przypadkami (*cross-case comparison*). Wykorzystane źródła obejmują akty prawne, dokumenty budżetowe, orzecznictwo sądowe, debaty parlamentarne, raporty instytucji Unii Europejskiej i Rady Europy oraz recenzowaną literaturę naukową. Zakres czasowy analizy obejmuje okresy rządów prawicy w obu państwach (2015–2023 w odniesieniu do Polski i 2022–2026 w przypadku Włoch). Proces analizy został przeprowadzony w oparciu o trzy wymiary relacyjności przedstawione w części teoretycznej.

Przypadek Polski: relacje centralno-lokalne pod koalicyjnymi rządami Prawa i Sprawiedliwości

Terytorialna organizacja Polski opiera się na trzech poziomach samorządu: 16 województwach, 380 powiatach i 2477 gminach. Reformy decentralizacyjne z lat 90. przyznały jednostkom samorządu terytorialnego znaczną samodzielność, a zasada subsydiarności znalazła wyraźne potwierdzenie w Konstytucji z 1997 r. Odbudowa samorządności stanowiła jeden z kluczowych procesów demokratyzacji w okresie transformacji ustrojowej.

Prawo i Sprawiedliwość konsekwentnie kwestionowało dziedzictwo tych reform. Liderzy partii przedstawiali decentralizację lat 90. jako projekt niedokończony i zdominowany przez elity postkomunistyczne, argumentując, że silna władza centralna jest niezbędna dla przywrócenia suwerenności państwowej oraz ładu moralnego⁵¹. W dokumentach programowych i wypowiedziach publicznych powtarzał się pogląd, że władze regionalne i lokalne powinny odgrywać rolę pomocniczą wobec rządu centralnego, a nie funkcjonować jako samodzielne instytucje demokratyczne⁵².

⁵¹ B. Pytlaś, *Party organisation of PiS in Poland: Between electoral rhetoric and absolutist practice*, «Politics and Governance» 2021, nr 9(4), s. 223–234; M. Danek, *Więcej samorządu...*

⁵² *Prezes PiS chce ograniczenia władzy samorządów*, Prawo.pl, 4.12.2022, <https://www.prawo.pl/samorzad/kaczynski-chce-ograniczenia-wladzy-samorzadow,518631.html> (5.02.2026).

Ideologicznym uzasadnieniem reform wzmacniających pozycję centrum stała się krytyka tzw. imposybilizmu prawnego, artykułowana przez prezesa partii Jarosława Kaczyńskiego, który wskazywał, że konstytucyjne mechanizmy blokują realizację woli narodu przez demokratycznie wybrany rząd⁵³. Jednostki samorządu terytorialnego – zwłaszcza zarządzające dużymi ośrodkami miejskimi – były w tej narracji przedstawiane jako bastiony liberalnej opozycji, utrudniające realizację politycznej woli większości⁵⁴. Podejście PiS zakorzenione było w etatystycznej i większościowej koncepcji demokracji, która legitymizację działań rządu wyprowadzała z wyniku wyborów, a instytucje kontroli i równowagi traktowała jako przeszkody, nie jako gwarancje praworządności⁵⁵.

Proces recentralizacji następował poprzez sekwencyjne, częściowe reformy legislacyjne, które kumulatywnie rozszerzały zakres nadzoru państwa nad samorządem terytorialnym⁵⁶. Trzy obszary szczególnie wyraźnie ilustrują tę tendencję: organizacja oświaty, nadzór administracyjny oraz planowanie przestrzenne.

Reforma systemu oświaty z 2017 r. zreorganizowała strukturę szkolnictwa (likwidacja gimnazjów, powrót do 8-letniej szkoły podstawowej i 4-letniej szkoły średniej), wzmocniła centralną kontrolę nad programami nauczania i istotnie ograniczyła zakres swobody decyzyjnej gmin w zarządzaniu edukacją⁵⁷. Władze lokalne utraciły wpływ na planowanie sieci szkół, a minister edukacji uzyskał szerokie uprawnienia do ingerowania w dobór i treść podręczników.

Rozszerzenie nadzoru wojewodów stanowiło drugi emblematyczny mechanizm recentralizacji. Nowelizacja ustawy o samorządzie województwa z 2017 r.

⁵³ Kaczyński: Wyrwaliśmy Polskę z objęć imposybilizmu, «Do Rzeczy» 23.02.2019, <https://dorzeczy.pl/kraj/94583/kaczynski-wyrwalismy-polske-z-objec-imposybilizmu.html> (10.02.2026).

⁵⁴ M. Ślarzyński, *Transformation of civil society in Poland under the United Right government: From compartmentalisation to political division*, «Communist and Post-Communist Studies» 2022, nr 55(1), s. 131–154, <https://doi.org/10.1525/j.postcomstud.2022.55.1.131> (5.02.2026).

⁵⁵ K. Sobczak, Kaczyński: Nie będziemy się srożyć, ale warszawski samorząd rozliczymy, Prawo.pl, 02.09.2018, <https://www.prawo.pl/samorząd/program-pis-na-wybory-samorządowe,295256.html> (5.02.2026).

⁵⁶ B. Springer, *Kluczowe zmiany w samodzielności i ustrojowej niezależności jednostek samorządu terytorialnego kadencji 2018–2023*, «Studia Politologiczne» 2023, vol. 67; D. Sześciło, *Recydywa centralizmu? Zmiany w polityce państwa wobec samorządu po 2015 roku*, Fundacja im. Stefana Batorego, Warszawa 2018, https://www.batory.org.pl/upload/files/Programy%20operacyjne/Masz%20Glos/D_Szescilo%20Recydywa%20centralizmu.pdf (5.02.2026); M. Lackowska, R. Matczak, P. Swianiewicz, D. Sześciło, K. Wojnar, *Recentralisation shift in Poland between 2015 and 2023: Severe, though fragmented*, «Urban Research & Practice» 2024, <https://doi.org/10.1080/17535069.2024.2546310> (10.02.2026).

⁵⁷ W. Mrozek, *Cenzura, centralna polityka rolna, ulice L. Kaczyńskiego... Zamach PiS na samorząd*, OKO.press, <https://oko.press/jak-pis-okradal-samorząd-kalendarium-w-10-krokach> (5.02.2026).

rozszerzyła uprawnienia wojewodów do przeglądu budżetów gminnych oraz decyzji kadrowych⁵⁸. Skutkiem tych zmian była znacząca intensyfikacja ingerencji administracyjnych w działalność organów samorządowych: częstotliwość interwencji wojewodów wzrosła między 2015 a 2020 r. o 340%⁵⁹.

Planowanie przestrzenne stanowiło trzeci obszar postępującej recentralizacji. Ustawa z 2020 r. o ułatwieniach w przygotowaniu i realizacji inwestycji mieszkaniowych przyznała rządowi centralnemu prawo do przejmowania dużych projektów deweloperskich z pominięciem lokalnych planów zagospodarowania i ocen środowiskowych. Umożliwiło to decyzjom ministerialnym zastąpienie wieloletnich strategii planistycznych przyjętych przez społeczności lokalne, fundamentalnie podważając autonomię samorządów w dysponowaniu przestrzenią.

Kumulatywny efekt tych reform odnotował Kongres Władz Lokalnych i Regionalnych Rady Europy, który w raporcie monitorującym z 2019 r. ocenił, że zmiana polityczna z 2015 r. doprowadziła do konfrontacji między rządem centralnym a większością samorządów lokalnych⁶⁰, określając kierunek zmian w odniesieniu do demokracji regionalnej i lokalnej jako alarmujący⁶¹.

Instrumenty fiskalne stanowiły osobną, lecz powiązaną warstwę recentralizacji⁶². W miejsce przewidywalnych mechanizmów transferów finansowych opartych na obiektywnych kryteriach wprowadzono uznaniowe fundusze inwestycyjne, co umożliwiło wpływanie na dystrybucję środków publicznych poprzez decyzje polityczne⁶³.

⁵⁸ Zygmunt Frankiewicz, prezes Związku Miast Polskich i prezydent Gliwic, komentował: „To niezwykle groźna zmiana. Odtąd izby będą mogły podchodzić do rozstrzygnięć samorządów uznaniowo i podważyć każdą naszą decyzję” w: *PiS znalazło sposób na samorządy. Partia Kaczyńskiego przejęła kontrolę nad ich finansami*, «Newsweek», 9.06.2017, <https://www.newsweek.pl/polska/polityka/pis-przejelo-kontrolę-nad-samorzadami-izby-obrachunkowe/3xmdsfq> (5.02.2026).

⁵⁹ M. Lackowska, et al., *Recentralisation shift...*

⁶⁰ *Local and regional democracy in Poland*, Report CG36(2019)13final, 2 April 2019, Congress of Local and Regional Authorities, <https://rm.coe.int/local-and-regional-democracy-in-poland-monitoring-committee-rapporteur/1680939003> (5.02.2026).

⁶¹ *Poland: relatively alarming developments for local and regional democracy*, Council of Europe Congress, <https://www.coe.int/en/web/congress/-/council-of-europe-congress-report-finds-alarming-developments-for-local-and-regional-democracy-in-poland> (5.02.2026).

⁶² M. Lackowska, cyt. za: <https://oko.press/indeks-samorzadnosci-pis-zmienia-ustroj-polski-zarzynajac-samorzady> (5.02.2026): „Największy spadek dotyczy siły politycznej samorządu, w drugiej kolejności siły ustrojowej, a w stosunkowo niewielkim stopniu – potencjału zadaniowo-finansowego (...) Widać postępujące przesuwanie zasobów i kompetencji samorządowych na rzecz administracji rządowej, a także zwiększanie finansowego uzależnienia samorządów od rządowej «kroplówki»”.

⁶³ D. Sześciło, A. Gąsiorowska, R. Łapszyński, S. Zakroczyński, *Rządowy Fundusz Inwestycji Lokalnych: każdemu według potrzeb czy według barw politycznych?*, Fundacja im. Stefana Batorego, Warszawa 2021, <https://www.batory.org.pl/wp-content/uploads/2021/01/>

Rządowy Fundusz Inwestycji Lokalnych (RFIL), powołany w 2020 r. w odpowiedzi na skutki pandemii, alokował środki poprzez uznaniowe decyzje ministerialne, a nie przejrzyste procedury⁶⁴. Analiza alokacji z lat 2020–2021 ujawnia systematyczną stronniczość: gminy rządzone przez burmistrzów powiązanych z PiS otrzymały średnio o 42% więcej środków na mieszkańca niż gminy o porównywalnych charakterystykach ekonomicznych i demograficznych, kierowane przez przedstawicieli opozycji⁶⁵.

Upolitycznienie objęło również fundusze unijne, tradycyjnie dystrybuowane stosunkowo neutralnie w trybie konkursowym. Instytucje monitorujące odnotowały, że wnioski z gmin rządzonych przez partie opozycyjne były poddawane wzmożonej kontroli formalnej i charakteryzowały się dłuższym czasem rozpatrywania niż wnioski z gmin zarządzanych przez burmistrzów powiązanych z PiS⁶⁶.

Selektywne audyty stanowiły uzupełniający instrument nacisku. Najwyższa Izba Kontroli oraz urzędy wojewódzkie przeprowadzały nieproporcjonalnie wiele kontroli w jednostkach samorządowych rządzonych przez opozycję: w latach 2016–2020 gminy opozycyjne były poddawane audytom 2,3 razy częściej niż gminy powiązane z PiS. Kontrole koncentrowały się nierzadko na drobnych uchybieniach proceduralnych, które w poprzednim okresie skutkowałyby co najwyżej zaleceniami administracyjnymi, natomiast w nowych warunkach wywoływały formalne postępowania i nagłośnione relacje medialne.

Poza formalnymi instrumentami rządzenia PiS stosowało mechanizmy presji politycznej, zacierające granicę między wykonywaniem władzy publicznej a partyjną rywalizacją wyborczą⁶⁷. Media publiczne – zwłaszcza telewizja publiczna TVP – prowadziły kampanie przeciwko prominentnym burmistrzom opozycji, posługując się selektywną prezentacją faktów i nieweryfikowanymi

Raport_RFIL_ka%C5%BCdemy-wed%C5%82ug-potrzeb-czy-wed%C5%82ug-barw-politycznych.pdf (5.02.2026); P. Swianiewicz, *Wpływ polityki partyjnej na rozdział dotacji celowych na przykładzie Funduszu Dróg Samorządowych*, «Wspólnota. Pismo Samorządu Terytorialnego» 2020, vol. 1.

⁶⁴ J. Flis, P. Swianiewicz, *Rządowy Fundusz Inwestycji Lokalnych – reguły podziału*, Warszawa 2021, <https://doi.org/10.7366/1509499539704> (5.02.2026).

⁶⁵ Ł.W. Olejnik, M. Grygo, *Dotacje dla swoich? Analiza rządowych dotacji inwestycyjnych dla samorządów w latach 2019–2023*, Instytut Finansów Publicznych, Warszawa 2024; P. Swianiewicz, J. Flis, *Janosikowe kumotry – podwójne standardy rządowych dotacji*, Warszawa 2022; W. Aksztejn, Ł. Mikuła, M. Lackowska, *Samorządy dużych polskich miast wobec recentralizacji – postawy i ich uwarunkowania. Studium okresu 2015–2023*, «Kwartalnik Naukowy Studia Regionalne i Lokalne» 2024, nr 3.

⁶⁶ A. Szymański, P. Swianiewicz, M. Lackowska, *Demokratyzacja i dedemokratyzacja w polskim samorządzie terytorialnym*, «Samorząd Terytorialny» 2022, nr 11, s. 5–22.

⁶⁷ D. Sześciło, B. Wilk, *Nowy model demokracji samorządowej – uwagi na tle zmian w ustawach samorządowych wprowadzonych ustawą z 11 stycznia 2018 r.*, «Samorząd Terytorialny» 2018, vol. 10.

zarzutami⁶⁸. Kampanie te miały na celu delegitymizację oponentów politycznych kosztem bezstronności mediów finansowanych ze środków publicznych⁶⁹.

Centralizacja selekcji kandydatów na listach wyborczych ograniczała autonomię lokalnych struktur partyjnych i wzmacniała zależność samorządowców od central partyjnych. W połączeniu z opisanymi instrumentami fiskalnymi i audytowymi tworzyło to system, w którym wybory lokalne stawały się asymetryczną konkurencją polityczną: partie rządzącej koalicji dysponowały przewagą zasobową niedostępną podmiotom opozycyjnym.

Łącznym skutkiem opisanych procesów było strukturalne pogorszenie jakości demokracji lokalnej⁷⁰. Nastąpiło ograniczenie pluralizmu politycznego, przesunięcie mechanizmów rozliczalności z poziomu lokalnego w kierunku centrum oraz erozja zaufania obywateli wobec instytucji publicznych w warunkach widocznie nierównego traktowania poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego.

Omawiana praktyka rządowa wpisuje się w szerszy wzorzec analityczny określany w literaturze przedmiotu mianem „recentralizacji pełzającej”: zamiast jednorazowej zmiany ustrojowej rząd stosował sekwencję częściowych interwencji legislacyjnych i administracyjnych, których skumulowany efekt był trudniejszy do zakwestionowania przez instytucje kontrolne niż otwarty zamach na samodzielność samorządu⁷¹. Mechanizm ten pozwalał utrzymać formalne pozory decentralizacji, jednocześnie wydrążając jej materialną treść przez ograniczenie autonomii finansowej, wzmożony nadzór administracyjny i polityzację alokacji środków publicznych.

Przypadek Włoch: relacje centralno-lokalne pod rządami koalicyjnymi Braci Włochów

Wzrost poparcia dla Braci Włochów (*Fratelli d'Italia*, FdI) z 4% w 2018 r. do 26% w wyborach parlamentarnych z września 2022 r. stanowi jedno z najbardziej spektakularnych zmian w konfiguracji systemu partyjnego ostatniej

⁶⁸ P. Pacewicz, *TVP straszy Platformą: planuje rozbić dzielnicowe i rozmontowanie państwa*, *Oko.press*, 03.06.2019, <https://oko.press/tvp-straszy-platforma-planuje-rozbiac-dzielnicowe-i-rozmontowanie-panstwa-wyjasniamy> (10.02.2026).

⁶⁹ A. Kublik, *PiS podczas swoich rządów przejął media publiczne. Co zrobić, aby w przyszłości to się nie powtórzyło?*, «Gazeta Wyborcza» 19.01.2026, <https://wyborcza.pl/7,75398,32539334,pis-podczas-swoich-rzadow-przejal-media-publiczne-co-zrobic.html> (10.02.2026).

⁷⁰ W. Aksztejn, M. Lackowska, J. Krukowska, Ł. Mikula, *The multiple faces of recentralization: A typology of central-local interactions*, «Journal of Urban Affairs» 2024, nr 46(7), s. 1329–1349; Szymański i in., *Democratisation...*, s. 163 i n.

⁷¹ D. Sześciło, *Samorząd-centrum. Bilans po 30 latach od odrodzenia się samorządu i pięciu latach nowego centralizmu*, Warszawa 2020.

dekady⁷². Ideologia tego ugrupowania syntetyzuje elementy nacjonalizmu, konserwatyzmu społecznego i eurosceptycyzmu, a polityczne komunikowanie wykazuje *par excellence* cechy stylu populistycznego⁷³. Zarazem jednak Giorgia Meloni, liderka FdI i premier Włoch od października 2022 r., realizuje program rządowy z pozycji pragmatycznego konserwatyzmu, łagodząc radykalizm populistycznej prawicy w wielu obszarach polityk publicznych⁷⁴.

Włoski ustrój terytorialny różni się zasadniczo od polskiego. Konstytucja z 1948 r. ustanowiła pięć regionów o statusie specjalnym (Sycylia, Sardynia, Trydent-Górna Adyga, Friuli-Wenecja Julijska i Dolina Aosty) oraz piętnaście regionów zwykłych, wyposażając wszystkie w organy władzy wybierane w wyborach powszechnych i bezpośrednich – deliberatywne, a od 1999 r. również wykonawcze⁷⁵ – oraz w szerokie uprawnienia prawodawcze. Reforma konstytucyjna z 2001 r. pogłębiła autonomię regionalną, ustanawiając rozległy zakres kompetencji dzielonych między państwo a regiony i kodyfikując zasadę subsydiarności. Prowincje i gminy uzupełniają strukturę samorządu terytorialnego. Organy wykonawcze gminy (syndykowie) wyłaniane są w wyborach bezpośrednich i dysponują znaczną autonomią administracyjną.

Formalna decentralizacja współistnieje jednak z głębokimi dysproporcjami regionalnymi, zwłaszcza między uprzemysłowioną Północą a mniej efektywnych gospodarczo Południem⁷⁶. Dysproporcje te podsycają spory polityczne: regiony północne domagają się większej autonomii fiskalnej, regiony południowe obawiają się pogłębienia marginalizacji. To strukturalne napięcie stanowi zasadnicze tło, na którym rząd FdI konstruuje swoją politykę terytorialną⁷⁷.

⁷² D. Palano, *Introduzione. Decifrare il laboratorio italiano. La democrazia nella stagione politica di Giorgia Meloni*, [w:] *Il futuro della democrazia italiana. Politica e società al tempo del governo Meloni*, Educatt 2024, s. 7–28.

⁷³ M. Zulianello, *Populist radical right vs populist radical right in power: signalling ideological commitment or competence?*, «South European Society and Politics» 2025, nr 30(1), s. 107–132.

⁷⁴ C. Moroni, *La mentalità populista al governo. Il caso di Giorgia Meloni*, «Rivista di Politica» 2024; I. Diamanti, N. Porcellato, *L'autonomia ai tempi del governo Meloni: prospettive dal Nord Est*, «ParadoXa» 2024, XVIII, nr 4, s. 115–131; E. Borghetto, M. Improta, F. Marangoni, *Coalition politics under exceptional exogenous constraints: the Meloni government during the EU-financed economic recovery plan*, «South European Society and Politics» 2025, nr 30(1), s. 85–105, <https://doi.org/10.1080/13608746.2024.2413852> (5.02.2026).

⁷⁵ Bezpośredni wybór organu wykonawczego w regionie wprowadzono ustawą konstytucyjną nr 1 z 1999 r. (*Legge costituzionale n. 1/1999*), zmieniającą art. 122 Konstytucji Włoch; nadała ona regionom autonomię w określaniu formy rządów, ustanawiając zarazem zasadę bezpośredniego wyboru prezydenta regionu.

⁷⁶ V. Daniele, C. Petraglia, *L'Italia differenziata: Autonomia regionale e divari territoriali*, Rubbettino Editore 2024.

⁷⁷ C. Rodríguez-Aguilera de Prat, *The Differentiated Regionalism of the Italian Right*, <https://agendapublica.es/noticia/19098/differentiated-regionalism-of-italian-right> (5.02.2026).

Ustawa o zróżnicowanej autonomii, uchwalona w czerwcu 2024 r. (tzw. ustawa Calderoliego, od nazwiska ministra Roberto Calderoliego, ekspozenta Ligi Salviniego), stanowi najważniejszą reformę instytucjonalną rządu Meloni w obszarze relacji centralno-lokalnych⁷⁸. Implementując art. 116 ust. 3 Konstytucji, ustawa umożliwia regionom ubieganie się o dodatkowe kompetencje w 23 obszarach polityki publicznej, m.in. w edukacji, ochronie zdrowia, ochronie środowiska, transporcie i energetyce. Pozornie decentralizacyjny charakter reformy maskuje jednak trójwarstwowy mechanizm centralnego nadzoru⁷⁹.

Po pierwsze, ustawa uzależnia przekazanie kompetencji od uprzedniego zdefiniowania tzw. podstawowych poziomów usług publicznych (*Livelli Essenziali delle Prestazioni*, LEP), gwarantujących minimalne standardy w skali ogólnokrajowej⁸⁰. Definiowanie LEP pozostawia rządowi centralnemu szerokie pole dyskrekcji w określaniu „podstawowego” świadczenia i jak i kryteriów oceny. Generuje to prawo resortów ministerialnych do narzucania szczegółowych wymogów skutkując ograniczaniem autonomii regionów.

Po drugie, przepisy fiskalne ustawy nie przyznają regionom autonomii podatkowej proporcjonalnej do przejmowanych zadań; system oparty jest na negocjowanych porozumieniach dotyczących wydatków, utrwalając ich finansową zależność od centrum, nawet po przejęciu odpowiedzialności operacyjnej.

Po trzecie, wieloetapowe procedury zatwierdzania przez Konferencję Państwo-Regiony, Radę Ministrów i parlament tworzą uwarunkowania, umożliwiające rządowi centralnemu modyfikowanie lub blokowanie regionalnych propozycji⁸¹. Wynikający z tego system można określić mianem „decentralizacji z centralnym sterowaniem”: formalne przekazanie kompetencji współistnieje z rozległym nadzorem centrum.

Reforma wywołała sprzeciw regionów południowych, partii lewicowych i organizacji społeczeństwa obywatelskiego, które podnoszą argument o pogłębianiu nierówności terytorialnych i naruszaniu zasady solidarności narodowej. Orzeczenia Sądu Konstytucyjnego z 2024 r. istotnie zawężyły zakres stosowania ustawy, a partie opozycyjne zebrały wymaganą liczbę podpisów pod

⁷⁸ F. Gibault, *Differentiated Autonomy: A Victory for the League After 30 Years of Struggle*, 1 July 2024, <https://www.iris-france.org/en/187452-lautonomie-differenciee-des-regions-vers-une-italie-federale/> (5.02.2026).

⁷⁹ N. Coloian, *Autonomia differenziata: ovvero privilegiata*, «Questione Giustizia», <https://www.questionegiustizia.it/articolo/autonomia-differenziata-ovvero-privilegiata> (2.03.2026).

⁸⁰ A. Villani, *I livelli essenziali delle prestazioni tra autonomia differenziata e perequazione infrastrutturale*, «Rivista AIC» 2024, nr 1, s. 1–20.

⁸¹ C. Giuliano, *Il sistema delle conferenze nelle vicende del PNRR*, «Diritto Pubblico Europeo – Rassegna online» 2024, nr 21(1).

wnioskiem o przeprowadzenie referendum abrogacyjnego⁸². Kontrowersje te odsłaniają wewnętrzne napięcia w koalicji rządzącej: Liga dąży do maksymalnej autonomii regionalnej, podczas gdy FdI, w imię wartości ogólnonarodowych, pozostaje ambiwalentna wobec idei zróżnicowania terytorialnego⁸³.

Wdrożenie włoskiego Krajowego Planu Odbudowy i Odporności (*Piano Nazionale di Ripresa e Resilienza*, PNRR), dysponującego 191,5 mld euro unijnych środków, stanowi drugi obszar, w którym relacje centralno-lokalne ulegają zauważalnym przekształceniom⁸⁴. W odróżnieniu od tradycyjnych, opartych na jednolitych formułach transferów wyrównawczych, środki PNRR dystrybuowane są w trybie konkursowym, gminy i regiony składają wnioski projektowe poddawane ministerialnej ocenie i selekcji⁸⁵.

Mechanizm ten systematycznie faworyzuje jednostki o większym potencjale techniczno-administracyjnym, zamożniejsze i lepiej zorganizowane gminy Północy, dyskryminując mniejsze gminy, szczególnie południowe, które nie dysponują wystarczającymi zasobami kadrowymi do przygotowania wymaganej dokumentacji projektowej, planów finansowych i ocen środowiskowych⁸⁶. Wprawdzie rząd uruchomił programy pomocy technicznej na rzecz budowy zdolności administracyjnych, jednak według ocen organizacji społeczeństwa obywatelskiego i regionalnych agencji rozwoju pozostały one niedofinansowane i nadmiernie biurokratyzowane. Rezultatem jest pogłębiająca się luka inwestycyjna między terytoriami i tak już zróżnicowanymi poziomem rozwoju⁸⁷.

Analiza wzorców alokacji PNRR wskazuje ponadto na zjawisko preferencyjnego traktowania wniosków z gmin politycznie zbliżonych do koalicji rządowej, przejawiającego się w mniej rygorystycznej ocenie technicznej i krótszym

⁸² A. Filippetti, S. Rondinella, F. Tuzi, *The Italian Constitutional Court and recentralization along the pendulum of regionalism*, «Constitutional Political Economy» 2025, vol. 36, nr 1, s. 95–121.

⁸³ I. Diamanti, N. Porcellato, *L'autonomia ai tempi del governo Meloni: prospettive dal Nord Est*, «ParadoXa» 2024, XVIII, nr 4, s. 115–131.

⁸⁴ E. Bressanelli, D. Natali, *Europeanisation in the aftermath of COVID-19: The organizational adaptation of the central governance of the national recovery and resilience plan in Italy*, «Comparative European Politics» 2024, vol. 23; F. Di Mascio, A. Natalini, S. Profeti, *Upstream and downstream implementation arrangements in two-level games. A focus on administrative simplification in the Italian National Recovery and Resilience Plan*, «Review of Policy Research» 2025, nr 42(2), s. 212–233.

⁸⁵ E. Salvati, *Fragmentation and intergovernmental conflict during the COVID-19 crisis. The complex relationship between national and regional governments in Italy*, «Regional & Federal Studies» 2024, nr 34(3), s. 405–434.

⁸⁶ C. Rodríguez-Aguilera de Prat, *The Differentiated Regionalism of the Italian Right*, <https://agendapublica.es/noticia/19098/differentiated-regionalism-of-italian-right> (2.03.2026).

⁸⁷ R. Coletti, A. Filippetti, *Is re-scaling bouncing back? The recentralization of Cohesion Policy in Italy*, «Contemporary Italian Politics» 2025, s. 1–18, <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/23248823.2025.2582443?needAccess=true> (10.02.2026).

czasie rozpatrywania. Polityczna zgodność między poziomami władzy staje się w ten sposób czynnikiem współokreślającym wyniki formalnie neutralnych procedur, choć w odróżnieniu od bardziej otwarcie partyjnej logiki obserwowanej w Polsce nie przyjmuje postaci jawnej dyskryminacji.

Włoska polityka lokalna charakteryzuje się historycznie wysokim udziałem list obywatelskich, niezależnych od partii krajowych komitetów wyborczych, które w wyborach samorządowych z 2021 r. zwyciężyły w 28,7% gmin⁸⁸. Koalicja rządząca prowadzi jednak systematyczną politykę integracji skutecznych burmistrzów i kandydatów z tych list w szersze struktury centroprawicowe, doprowadzając do stopniowej nacjonalizacji polityki lokalnej.

Proces ten przebiega wieloma kanałami. Liderzy partii krajowych oferują burmistrzom z list obywatelskich wsparcie w staraniach o reelekcję w zamian za formalną afiliację koalicyjną⁸⁹. Dodatkową zachętą jest ułatwiony dostęp do urzędników ministerialnych oraz preferencyjne traktowanie w procesach alokacji środków publicznych. Jednocześnie ugrupowania koalicyjne aktywnie rekrutują odnoszących sukcesy liderów lokalnych do ogólnokrajowych struktur politycznych⁹⁰.

Rząd prowadzi również scentralizowaną politykę komunikacyjną, łącząc główne inicjatywy krajowe, w obszarze migracji, polityki rodzinnej i kwestii kulturowych, z narracjami zaprojektowanymi z myślą o rezonansie na poziomie lokalnym. Samorządowcy politycznie powiązani z centroprawicą wzmacniają te przekazy, budując skoordynowany dyskurs ogólnokrajowy⁹¹. W odróżnieniu od strategii konfrontacyjnych obserwowanych w niektórych innych systemach, rząd włoski preferuje „strategię integracyjną”, polegającą na włączaniu lokalnych liderów do ogólnokrajowych koalicji, a nie na ich marginalizowaniu⁹².

⁸⁸ A. Morrone, *Elezioni amministrative e dintorni*, «Federalismi.it» 2021, nr 23, s. 1–11; D. Angelucci, A. Paparo, *Elezioni in Italia – le elezioni comunali del 2019*, «Italian Journal of Electoral Studies» 2019, vol. 82, nr 2, s. 191–217.

⁸⁹ F. Palermo, *The impact of the pandemic on the Italian regional system: Centralizing or decentralizing effects?*, [w:] *Federalism and the Response to COVID-19*, Routledge India 2021, s. 104–112.

⁹⁰ G. Viesti, *La secessione dei ricchi: un progetto contro l'Italia*, «La Rivista delle Politiche Sociali» 2023, nr 3, s. 165–178.

⁹¹ A. Morrone, *Elezioni amministrative e dintorni*, «Federalismi.it» 2021, nr 23(3), s. 1–11; G. Piccolino, S. Marini, *Fratelli d'Italia nei consigli regionali*, «Il Mulino» 2023, nr 72(2), s. 179–186; S. Grimaldi, C. Pala, *Le elezioni regionali del 2024 in Europa: i limiti del modello di secondo ordine e la vittoria delle forze di (centro) destra*, «Regional Studies and Local Development» 2024, vol. 5(2), s. 1–8; M. Gatti, E. Mannoni, *Le elezioni regionali del 2023 nel Lazio: tra astensione, volatilità e preferenze da record, la vittoria schiacciante del centrodestra*, «Istituzioni del federalismo» 2023, XLIV, nr 1, s. 147–177.

⁹² C. Briguglio, *Il capolavoro politico di Giorgia Meloni: una destra adulta e aggregatrice*, 27.09.2022, <https://www.secoloditalia.it/2022/09/il-capolavoro-politico-di-giorgia-meloni-una-destra-adulta-e-aggregatrice/> (10.02.2026); A. Canzano Giansante, *Gli*

Warta odnotowania jest wewnętrzna niespójność między założeniami programowymi a praktyką FdI⁹³. Partia w retoryce programowej podkreśla znaczenie jedności państwa i silnej władzy centralnej, jednak funkcjonując w ramach szerszej koalicji, z tradycyjnie regionalistyczną Ligą Salviniego, zmuszona jest uwzględniać postulaty partnerów.

Przypadek włoski ujawnia mechanizm centralizacji poprzez złożoność instytucjonalną i selektywną inkluzję. Gminy i regiony muszą dokonywać trudnych wyborów: integracja w krajowych strukturach koalicyjnych zapewnia dostęp do preferencyjnego traktowania, ale kosztem niezależności; zachowanie autonomii oznacza ryzyko niekorzystnej pozycji w dystrybucji zasobów. Wymogi dotyczące zdolności techniczno-administracyjnych i logika konkursowego finansowania projektów systematycznie faworyzują większe i sprawniej działające jednostki samorządowe, dyskryminując gminy peryferyjne i potencjalnie pogłębiając długotrwałe nierówności terytorialne.

W wymiarze ustrojowym ewolucja włoskiego systemu terytorialnego zachowuje formę decentralizacji, lecz stopniowo wydrąża jej materialną treść. Samorządność lokalna i autonomia regionalna utrzymują się na poziomie instytucjonalnym, jednak w coraz większym stopniu są uzależnione od zgody centrum, potencjału administracyjnego oraz stopnia politycznej zbieżności z linią rządu. Prowadzi to do zróżnicowania jakości demokracji lokalnej między poszczególnymi częściami kraju i wzmacnia strukturalną asymetrię Północy i Południa, której korekta była jednym z pierwotnych celów reformy terytorialnej.

Hybrydyzacja rządzenia wielopoziomowego

Analiza porównawcza Włoch i Polski ujawnia spójny wzorzec przekształceń relacji między szczeblem centralnym a lokalnym w warunkach rządów prawicy, pomimo istotnych różnic w architekturze konstytucyjnej oraz przyjętych strategiach politycznych. Syntetyczne ujęcie wyników analizy prezentuje tabela 1, w której uwypuklone zostały główne mechanizmy, ich specyficzne przejawy w obu państwach oraz konsekwencje dla demokracji lokalnej, usystematyzowane według trzech wymiarów relacyjności.

amministratori locali di Fratelli d'Italia. Un'analisi sociopolitica, «Rivista Trimestrale di Scienza dell'Amministrazione» 2023, DOI: 10.32049/RTSA.2023.1.03.

⁹³ D. Palano, *Introduzione. Decifrare il laboratorio italiano...*, Educatt 2024, s. 7–28; V. Daniele, C. Petraglia, *L'Italia differenziata: Autonomia regionale e divari territoriali*, Rubbettino Editore 2024; M. Boldrini, *Le elezioni regionali del 2020 nelle Marche. Dal conflitto col governo all'affermazione del centrodestra*, «Regional Studies and Local Development» 2021, vol. 2(1), s. 107–136.

Tabela 1. Relacje centrum–samorząd w czasie rządów koalicji prawicowych w Polsce i Włoszech pod rządami koalicji prawicowych

Wymiar analizy	Polska (Zjednoczona Prawica: Prawo i Sprawiedliwość, Solidarna Polska, Porozumienie)	Włochy (Fratelli d'Italia, Lega, Forza Italia)	Konsekwencje dla demokracji lokalnej
Relacje instytucjonalno-prawne	Bezpośrednia recentralizacja poprzez reformy rozszerzające nadzór centralny (reforma oświaty, wzmocnienie kompetencji nadzorczych wojewody, możliwość uchylania lokalnych decyzji planistycznych przez władze centralne).	Pośrednia centralizacja poprzez mechanizm zróżnicowanej autonomii, podstawowe poziomy świadczenia usług (LEP) oraz wieloetapowe procedury zatwierdzania, które przy formalnej decentralizacji utrzymują sterowanie na poziomie centralnym.	Ograniczenie realnej samorządności lokalnej; wzrost niepewności prawnej; przesunięcie rozliczalności z obywateli na władze centralne.
Relacje finansowo-fiskalne	Zastąpienie transferów opartych na algorytmach funduszami inwestycyjnymi o charakterze uznaniowym; systematyczne uprzywilejowanie gmin zarządzanych przez polityków PiS i sojuszników.	Konkurencyjna, projektowa alokacja środków z funduszy odbudowy (PNRR), sprzyjająca jednostkom o większych zdolnościach administracyjnych oraz powiązaniom politycznym z rządem.	Warunkowy dostęp do zasobów finansowych; narastanie nierówności terytorialnych; bodźce do politycznego dostosowania i autocenzury władz lokalnych.
Powiązania partyjno-wyborcze	Konfrontacyjna polityzacja poprzez kampanie mediów publicznych, selektywne kontrole administracyjne oraz scentralizowaną presję na selekcję kandydatów.	Integracyjna polityzacja poprzez budowanie koalicji, włączanie liderów list obywatelskich do struktur krajowych oraz „nacionalizację” lokalnych narracji politycznych.	Zniekształcenie konkurencji wyborczej; spadek pluralizmu; ograniczenie niezależności politycznej władz lokalnych.
Ogólny wzorzec rządzenia	Hierarchiczna i konfrontacyjna recentralizacja.	Zróżnicowana i negocjowana centralizacja.	Powstawanie hybrydowych systemów rządzenia charakteryzujących się warunkową samorządnością lokalną.
Rezultat na poziomie systemu	Terytorialne rozszerzenie procesów de-demokratyzacji poprzez instrumenty rozbudowanego nadzoru i presji polityczno-instytucjonalnej.	Ryzyko terytorialnej de-demokratyzacji poprzez złożoność instytucjonalną i selektywne włączanie aktorów lokalnych.	Formalne procedury demokratyczne pozostają zachowane, lecz pole konkurencji jest systematycznie przechylone na korzyść władz centralnych i politycznych sojuszników we władzach terytorialnych.

Źródło: opracowanie własne.

W tym ujęciu komparatywnym można wskazać, że proces recentralizacji w warunkach rządów koalicji prawicowych nie przyjmuje jednolitego wzorca instytucjonalnego. Zamiast tego dostosowuje się do uwarunkowań instytucjonalnych i politycznych, prowadząc jednak do zbieżnych rezultatów z punktu widzenia osłabiania jakości demokracji. W obu analizowanych przypadkach samodzielność samorządu terytorialnego zostaje zachowana w sensie formalnym, lecz jej znaczenie materialne ulega zmniejszeniu. Samorządowa wspólnota lokalna przekształca się w układ warunkowy i zależny od kontekstu politycznego, a nie w stabilną gwarancję systemu demokratycznego, opartego między innymi na takich „rudymencie w działaniu”, jak zasada rządów prawa, pluralizm, podział władzy, decentralizacja, przejrzystość działania, odpowiedzialność i rozliczalność władz publicznych⁹⁴.

Zakończenie

Analiza przeprowadzona w niniejszym artykule wskazuje, że ryzyko regresu demokratycznego przenika również sferę wielopoziomowego zarządzania. Przyjęcie perspektywy relacyjnej pozwala dostrzec, że relacje między szczeblem centralnym a lokalnym nie stanowią jedynie technicznego elementu organizacji administracji publicznej, lecz są obszarem intensywnie upolitycznionych interakcji.

W Polsce i we Włoszech rządy prawicowe w analizowanym okresie wykorzystywały zbieżne mechanizmy przekształcania relacji międzyrządowych: rozszerzanie nadzoru centralnego, polityzację alokacji środków finansowych oraz ingerencję w lokalną rywalizację polityczną. Mechanizmy te funkcjonują jednak odmiennie w zależności od kontekstu instytucjonalnego – w Polsce w sposób bardziej bezpośredni i hierarchiczny, we Włoszech zaś w sposób pośredni, poprzez mechanizmy zróżnicowania i negocjacji – lecz prowadzą do podobnych rezultatów. Jednak w obu przypadkach samorządność lokalna staje

⁹⁴ K. Dośpiał-Borysiak, R. Markowski, *Poland Report – Sustainable Governance Indicators*, SGI 2024, https://www.sgi-network.org/docs/2024/country/SGI2024_Poland.pdf (5.11.2025); B. Lobina, *The Orbánisation of Italy? Assessing the Rule of Law Track Record of the Meloni Government*, CEU Working Papers 2024, nr 24, s. 17, 33 (10.01.2026), <https://www.google.com/url?sa=E&q=https%3A%2F%2Fdemocracyinstitute.ceu.edu%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Farticle%2Fattachment%2F2024-05%2FBenedetta%2520Lobina%2520-%2520The%2520Orbanisation%2520of%2520Italy%2520Assessing%2520the%2520rule%2520of%2520law%2520track%2520record%2520of%2520the%2520meloni%2520government%2520CEU%2520DI%2520WP%25202024%252024%2520.pdf> (10.02.2026).

się warunkowa, nierównomierna i uzależniona od stopnia politycznej lojalności wobec władz centralnych.

Powstające w ten sposób hybrydowe systemy rządzenia⁹⁵ zbliżają się do form wielopoziomowej de-demokratyzacji (czasem określanej w literaturze mianem sub-narodowego autorytaryzmu konkurencyjnego⁹⁶). Instytucje demokratyczne formalnie pozostają zachowane, jednak warunki rywalizacji politycznej są systematycznie przechylone na korzyść rządzącej większości oraz powiązanych z nimi przedstawicieli władz terytorialnych. Konfiguracja ta prowadzi do osłabienia pluralizmu politycznego, zniekształcenia mechanizmów rozliczalności oraz erozji zaufania obywateli do instytucji publicznych, co w dłuższej perspektywie może osłabiać odporność systemu demokratycznego.

Wyniki badania mają istotne implikacje zarówno dla teorii demokracji, jak i dla praktyki instytucjonalnej. Z perspektywy teoretycznej wskazują na konieczność wyjścia poza analizy ograniczone do poziomu państwa i traktowania demokracji jako zjawiska wielopoziomowego. Z punktu widzenia polityk publicznych podkreślają natomiast ograniczoną skuteczność formalnych gwarancji samorządu terytorialnego w sytuacji braku realnego zaangażowania elit politycznych w ich ochronę. Dbałość o jakość demokracji lokalnej wymaga zatem monitorowania nie tylko spektakularnych zmian prawnych, lecz także subtelnych przekształceń codziennych relacji między poziomami władzy.

W tym sensie relacyjność (pod polityczną presją) staje się jednocześnie kategorią analityczną i swoistym „papierkiem lakmusowym”: demokracja może ulec osłabieniu nie tylko poprzez zmiany instytucjonalne, lecz także poprzez inkrementalne modyfikacje sposobów, w jaki wielopoziomowe instytucje na siebie oddziałują.

Bibliografia

- Aksztejn W., *Fragmented Recentralization Meets Local Resistance: The Case of Poland*, [w:] *Cities Against Democratic Backsliding*, Bristol University Press 2026.
- Aksztejn W., Hajnal G., Lackowska M., Kádár K., *Cities against authoritarianism? Polish and Hungarian capitals facing centralistic pressure*, «Urban Research & Practice» 2025, nr 18(4).
- Aksztejn W., Miśko Ł., Lackowska M., *Samorządy dużych polskich miast wobec recentralizacji – postawy i ich uwarunkowania. Studium okresu 2015–2023*, «Kwartalnik Naukowy Studia Regionalne i Lokalne» 2024, nr 3.

⁹⁵ C. Gervasoni, *Hybrid regimes within democracies: Fiscal federalism and subnational rentier states*, Cambridge University Press, Cambridge 2018.

⁹⁶ C. Gervasoni, *Subnational autocratization*, [w:] A. Croissant, L. Tomini (red.), *Handbook of autocratization*, Routledge, Abingdon–New York 2024; P. Coletti, *Democratic backsliding: populism and independent regulatory authorities in Italy during the Conte and Meloni governments*, «Policy Studies» 2025, s. 1–22, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01442872.2025.2530035?scroll=top&needAccess=true> (10.02.2026).

- Aksztejn W., Lackowska M., Krukowska J., Miśka Ł., *The multiple faces of recentralization: A typology of central-local interactions*, «Journal of Urban Affairs» 2024, nr 46(7).
- Albertazzi D., Giovannini A., Seddone A., *Yet another populist party? Understanding the rise of Brothers of Italy*, «Regional & Federal Studies» 2023, nr 33(2), <https://doi.org/10.1080/13597566.2023.2218503> (10.02.2026).
- Anckar C., *On the Applicability of the Most Similar Systems Design and the Most Different Systems Design in Comparative Research*, «International Journal of Social Research Methodology» 2028, vol. 11(5).
- Bauer M.W., Peters B.G., Pierre J., Yesilkagit K., Becker S. (red.), *Democratic backsliding and public administration: How populists in government transform state bureaucracies*, Cambridge University Press 2021.
- Bene M., Boda Z., *Hungary: Crisis as Usual—Populist Governance and the Pandemic*, [w:] G. Bobba, N. Hubé (red.), *Populism and the Politicization of the COVID-19 Crisis in Europe*, Springer, Cham 2021.
- Bergström T., Franzke J., Kuhlmann S., Wayenberg E. (red.), *The future of local self-government: European trends in autonomy, innovations and central-local relations*, Switzerland: Springer Nature, Cham 2021.
- Bill S., Stanley B., *Whose Poland is it to be? PiS and the struggle between monism and pluralism*, «East European Politics» 2020, nr 36(3), <https://doi.org/10.1080/21599165.2020.1787161> (10.02.2026).
- Bokszczanin I., Mirska A., *Demokracja lokalna w państwach Europy*, Warszawa 2016.
- Bokszczanin I., *Samorząd terytorialny w Republice Włoskiej*, [w:] L. Rajca (red.), *Samorzady lokalne w Europie Zachodniej*, Warszawa 2010.
- Boldrini M., *Le elezioni regionali del 2020 nelle Marche. Dal conflitto col governo all'affermazione del centrodestra*, «Regional Studies and Local Development» 2021, vol. 2(1).
- Bolgherini S., *Crises and Recentralization: Local Governments as a Hub of Intergovernmental Relations*, [w:] J.C. Olmeda, A. Armesto (red.), *Recentralization Around the World. Executive Politics and Governance*, Palgrave Macmillan, Cham 2025.
- Bordignon M., *Economic crisis and recentralization of government: The Italian experience*, [w:] N. Bosch, A. Solé-Ollé (red.), *IEB's Report on Fiscal Federalism '12*, Barcelona 2013.
- Borghetto E., Improta M., Marangoni F., *Coalition politics under exceptional exogenous constraints: the Meloni government during the Eufinanced economic recovery plan*, «South European Society and Politics» 2025, nr 30(1).
- Borgognoni E., Guardiancich I., Borghetto E., Cabras L., Quaglia L., *Alignment and asymmetry: European and national crisis governance under the Recovery and Resilience Facility*, «Policy and Society» 2026, nr 45(1).
- Bressanelli E., Natali D., *Europeanisation in the aftermath of COVID-19: The organizational adaptation of the central governance of the national recovery and resilience plan in Italy*, «Comparative European Politics» 2024, vol. 23.
- Buzogány A., Spöri T., *Cities against democratic backsliding: democratic resilience through urban resistance in the Visegrád 4 capitals*, «Contemporary Politics» 2025, nr 31(4), <https://doi.org/10.1080/13569775.2024.2394345> (10.02.2026).
- Camerlengo Q., *Stato, Regioni ed enti locali come «istituzioni parimenti repubblicane». Dai «livelli di governo» agli «anelli istituzionali»*, «Le Regioni» 2016, vol. 44, nr 1.
- Cerniglia F., Longaretti R., Zanardi A., *Dangerous liaisons across levels of government in an emergency*, «Economia Politica» 2024, nr 41(3).
- Chou M., Moffitt B., Busbridge R., *The Localist Turn in Populism Studies*, «Swiss Political Science Review» 2022, vol. 28, <https://doi.org/10.1111/spsr.12490>.

- Coletti R., Filippetti A., *Is re-scaling bouncing back? The recentralization of Cohesion Policy in Italy*, «Contemporary Italian Politics» 2025, <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/23248823.2025.2582443?needAccess=true> (10.02.2026).
- Danek M., *Węcej samorządu czy państwa? Analiza programów wyborczych polskich partii politycznych*, «Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica» 2018, nr 21, DOI:10.24917/20813333.21.6.
- Daniele V., Petraglia C., *L'Italia differenziata: Autonomia regionale e divari territoriali*, Rubbettino Editore 2024.
- Di Mascio F., Natalini A., Profeti S., *Upstream and downstream implementation arrangements in two-level games. A focus on administrative simplification in the Italian National Recovery and Resilience Plan*, «Review of Policy Research» 2025, nr 42(2).
- Diamanti I., Porcellato N., *L'autonomia ai tempi del governo Meloni: prospettive dal Nord Est*, «ParadoXa» 2024, XVIII, nr 4.
- Dośpiał-Borysiak K., Markowski R., *Poland Report – Sustainable Governance Indicators*, SGI 2024, https://www.sgi-network.org/docs/2024/country/SGI2024_Poland.pdf (5.10.2025)
- Drapalova E., *Thorns in the side: Strategies of populist parties against local public administrations*, «Governance» 2024, nr 37(S1).
- Eaton K., Olmeda J.C., Armesto A., *The Politics of Recentralization: Definitions, Actors, and Strategies*, [w:] J.C. Olmeda, A. Armesto (red.), *Recentralization Around the World. Executive Politics and Governance*, Palgrave Macmillan, Cham 2025.
- Filippetti F., Rondinella S., Tuzi F., *The Italian Constitutional Court and recentralization along the pendulum of regionalism*, «Constitutional Political Economy» 2025, vol. 36, nr 1.
- Fleurbaey R., Willemse R., *Measuring local autonomy: A decision-making approach*, «Local Government Studies» 2006, vol. 32, nr 1.
- Flis J., Swianiewicz P., *Rządowy Fundusz Inwestycji Lokalnych – reguły podziału*, Warszawa 2021.
- Fundowicz S., *Decentralizacja administracji publicznej w Polsce*, KUL, Lublin 2005.
- Gatti M., Mannoni E., *Le elezioni regionali del 2023 nel Lazio: tra astensione, volatilità e preferenze da record, la vittoria schiacciante del centrodestra*, «Istituzioni del federalismo: rivista di studi giuridici e politici» 2023, nr 1.
- Gelli F., Morlino L., *Democrazia locale e qualità democratica. Quali teorie*. Paper presentato al Convegno Annual della SISP, Pavia 2008, nr 4.
- Gervasoni C., *Hybrid regimes within democracies: Fiscal federalism and subnational rentier states*, Cambridge University Press, Cambridge 2018.
- Gervasoni C., *Subnational autocratization*, [w:] A. Croissant, L. Tomini (red.), *Handbook of autocratization*, Routledge, Abingdon–New York 2024.
- Gibault F., *Differentiated Autonomy: A Victory for the League After 30 Years of Struggle*, 1 July 2024, <https://www.iris-france.org/en/187452-lautonomie-differenciee-des-regions-vers-une-italie-federale/> (10.02.2026).
- Giuliano C., *Il sistema delle conferenze nelle vicende del PNRR*, «Diritto Pubblico Europeo-Rassegna online» 2024, nr 21(1).
- Grimaldi S., Pala C., *Le elezioni regionali del 2024 in Europa: i limiti del modello di secondo ordine e la vittoria delle forze di (centro) destra*, «Regional Studies and Local Development» 2024, vol. 5(2).
- Grzymała-Busse A., *Populism and the erosion of democracy in Poland and in Hungary*, Stanford University, Freeman Spogli Institute of International Studies 2017.
- Gualtieri: *We're ready for battle and barricades if the budget law includes further cuts to municipalities*, Agenzia Nova, 1 October 2025, <https://www.agenzianova.com/en/news/Gualtieri>

- tieri-are-ready-for-battle-and-barricades-if-further-cuts-to-municipalities-are-included-in-the-budget-law./ (10.02.2026).
- Guasti P., *The Impact of the COVID-19 Pandemic in Central and Eastern Europe: The Rise of Autocracy and Democratic Resilience*, «Democratic Theory» 2020, nr 7(2).
- Heinisch R., Massetti E., Mazzoleni O., *Populism and ethno-territorial politics in European multi-level systems*, «Comparative European Politics» 2018, vol. 16, nr 6.
- Hendriks F., Lidström A., Loughlin J. (red.), *The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe*, Oxford University Press 2012.
- Hernes V., *Central coercion or local autonomy? A comparative analysis of policy instrument choice in refugee settlement policies*, «Local Government Studies» 2017, vol. 43, nr 5.
- Hooghe L., Marks G., *Unraveling the central state, but how? Types of multi-level governance*, «American Political Science Review» 2003, vol. 97, nr 2.
- Karlsson D., *Local Autonomy or National Equality? A Conflict of Values and Interests for Political Leaders*, «Regional and Federal Studies» 2015, nr 25(1).
- Katz B., Nowak J., *The new localism: How cities can thrive in the age of populism*, The Brookings Institution Press 2017.
- Kelemen R.D., Blauberger M., *Introducing the debate: European Union safeguards against member states' democratic backsliding*, «Journal of European Public Policy» 2017, nr 24(3).
- Lackowska M., Matczak R., Swianiewicz P., Sześciłło D., Wojnar K., *Recentralisation shift in Poland between 2015 and 2023: Severe, though fragmented*, «Urban Research & Practice» 2024, <https://doi.org/10.1080/17535069.2024.2546310>.
- Ladner A., Keuffer N., Baldersheim H., Hlepas N., Swianiewicz P., Steyvers K., Navarro C., *Patterns of local autonomy in Europe*, Palgrave Macmillan, London, 2019.
- Landman T., *Issues and Methods in Comparative Politics: An Introduction*, Routledge 2008, <https://doi.org/10.4324/9780203929780> (10.02.2026).
- Lejano R.P., *Relationality: an alternative framework for analysing policy*, «Journal of Public Policy» 2021, nr 41(2).
- Lobina B., *The Orbánisation of Italy? Assessing the Rule of Law Track Record of the Meloni Government*, CEU Working Papers 2024, nr 24.
- Loxbo K., *The Impact of the radical right: Lessons from the local level in Sweden, 2002–2006*, «Scandinavian Political Studies» 2010, nr 33(3).
- Marks G., Hooghe L., *Contrasting visions of multi-level governance*, [w:] I. Bache, M. Flinders (red.), *Multi-level governance*, Oxford University Press, Oxford 2004.
- Mazur S., *Public administration in Poland in the times of populist drift*, [w:] M. Bauer, B. Peters, J. Pierre, K. Yesilkagit, S. Becker (red.), *Democratic backsliding and public administration: How populists in government transform state bureaucracies*, Cambridge University Press 2021.
- Moroni C., *La mentalità populista al governo. Il caso di Giorgia Meloni*, «Rivista di Politica» 2024, nr 1.
- Morrone A., *Elezioni amministrative e dintorni*. «Federalismi.it» 2021, nr 23(3).
- O'Dwyer C., Stenberg M., *Local-level democratic backsliding? The consolidation of aspiring dominant-party regimes in Hungary and Poland*, «Government and Opposition» 2022, nr 57(3), <https://doi.org/10.1017/gov.2021.12> (10.02.2026).
- Olejnik Ł.W., Grygo M., *Dotacje dla swoich? Analiza rządowych dotacji inwestycyjnych dla samorządów w latach 2019–2023*, Instytut Finansów Publicznych, Warszawa 2024.
- Palano M., Palano D., *Introduzione. Decifrare il laboratorio italiano. La democrazia nella stagione politica di Giorgia Meloni*, [w:] *Il futuro della democrazia italiana. Politica e società al tempo del governo Meloni*, Educatt, Milano 2024.

- Palermo F., *The impact of the pandemic on the Italian regional system: Centralizing or decentralizing effects?*, *Federalism and the Response to COVID-19*, Routledge, India 2021.
- Panara C., Varney M.R. (red.), *Local government in Europe: The 'fourth level' in the EU multi-layered system of governance*, Routledge, London 2013.
- Pasquier R., *Devolution, functional decentralization or recentralization? Convergence and divergence in the European territorial governance*, [w:] M. Callanan, J. Loughlin (red.), *A research agenda for regional and local government*, Edward Elgar Publishing 2021.
- Paxton F., *Towards a populist local democracy? The consequences of populist radical right local Government leadership in Western Europe*, «Representation» 2019, nr 56(3).
- Paxton F., *With a little help from their friends: The consequences of populists in National Government for policymaking in local Government*, «Government and Opposition» 2021, nr 57(4).
- Perulli P., *Politiche locali tra decentralizzazione e ricentralizzazione*, «Stato e mercato» 2010, nr 3(90).
- Peters B., Pierre J., *Politicisation of the public service during democratic backsliding: Alternative perspectives*, «Australian Journal of Public Administration» 2022, nr 81.
- Piccolino G., Marini S., *Fratelli d'Italia nei consigli regionali*, «Il Mulino» 2023, nr 72(2).
- Piotrowska M., *Are street-level bureaucrats politically impartial?*, SSRN 2023, <https://doi.org/10.2139/ssrn.3954161>.
- Pytlas B., *Party organisation of PiS in Poland: Between electoral rhetoric and absolutist practice*, «Politics and Governance» 2021, nr 9(4).
- Rodriguez-Aguilera de Prat C., *The Differentiated Regionalism of the Italian Right*, <https://agendapublica.es/noticia/19098/differentiated-regionalism-of-italian-right> (10.02.2026).
- Russo L., Sandri G., Seddone A., *Italy: Political developments and data in 2022: From Draghi to Meloni*, «European Journal of Political Research Political Data Yearbook» 2023, vol. 62, nr 1.
- Salvati E., *Fragmentation and intergovernmental conflict during the Covid-19 crisis. The complex relationship between national and regional governments in Italy*, «Regional & Federal Studies» 2024, vol. 34, nr 3.
- Scheppele K.L., *Autocratic legalism*, «University of Chicago Law Review» 2018, nr 85(2).
- Seddone A., Zulianello M., *Perceptions of populist radical right mainstreaming as a threat to democracy: evidence from Italian voters*, «South European Society and Politics» 2023, nr 28(4).
- Sidel T., *Economic foundations of subnational authoritarianism: Insights and evidence from qualitative and quantitative research*, «Democratization» 2014, nr 21(1).
- Sieklucki D., *Decentralizacja – podstawowe zagadnienia teoretyczne*, «Politeja» 2022, nr 77.
- Springer B., *Kluczowe zmiany w samodzielności i ustrojowej niezależności jednostek samorządu terytorialnego kadencji 2018–2023*, «Studia Politologiczne» 2023, vol. 67.
- Stanley B., Cześnik M., *Populism in Poland*, [w:] D. Stockemer (red.), *Populism around the world: A comparative perspective*, Springer, Cham 2019.
- Stenberg M., Rocco P., Farole S.A., *Calling in "Sick": COVID-19, opportunism, pretext, and subnational Autocratization*, «Global Studies Quarterly» 2022, nr 2(3), <https://doi.org/10.1093/isagsq/ksac017>.
- Swaniewicz P., *Wzrost i regres polskiej decentralizacji (w perspektywie europejskiej)*, [w:] *Potrzeba zmian w samorządzie terytorialnym*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2023.
- Swaniewicz P., Flis J., *Janosikowe kumotry – podwójne standardy rządowych dotacji*, Warszawa 2022.

- Swianiewicz P., *Wpływ polityki partyjnej na rozdział dotacji celowych na przykładzie Funduszu Dróg Samorządowych*, «Wspólnota. Pismo Samorządu Terytorialnego» 2020, vol. 1.
- Swianiewicz P., *Zmiany w poziomie autonomii samorządów gminnych w Europie Środkowej i Wschodniej po 1990 roku*, «Studia Politologiczne» 2019, vol. 53.
- Sześciło D., Gąsiorowska A., Łapszyński R., Zakroczyński S., *Rządowy Fundusz Inwestycji Lokalnych: każdemu według potrzeb czy według barw politycznych?*, Fundacja im. Stefana Batorego, Warszawa 2021, https://www.batory.org.pl/wp-content/uploads/2021/01/Raport_RFIL_ka%C5%Bcdemy-wed%C5%82ug-potrzeb-czy-wed%C5%82ug-barw-politycznych.pdf (10.02.2026).
- Sześciło D., *Samorząd-centrum. Bilans po 30 latach od odrodzenia się samorządu i pięciu latach nowego centralizmu*, Warszawa 2020.
- Sześciło D., Wilk B., *Nowy model demokracji samorządowej – uwagi na tle zmian w ustawach samorządowych wprowadzonych ustawą z 11 stycznia 2018 r.*, «Samorząd Terytorialny» 2018, vol. 10.
- Sześciło D., *Recydywa centralizmu? Zmiany w polityce państwa wobec samorządu po 2015 roku*, Stefan Batory Foundation, Warszawa 2018, https://www.batory.org.pl/upload/files/Programy%20operacyjne/Masz%20Glos/D_Szescilo%20Recydywa%20centralizmu.pdf (10.02.2026).
- Szymański A., Bejma A., Bokszczanin-Gołaś I., Gagatęk W., Stamm-Korecka A., *Democratisation and de-democratisation in multi-level democracy in Poland*, Routledge, London 2025.
- Ślarzyński M., *Transformation of civil society in Poland under the United Right government: From compartmentalisation to political division*. «Communist and Post-Communist Studies» 2022, nr 55(1), <https://doi.org/10.1525/j.postcomstud.2022.55.1.131> (10.02.2026).
- Tomini L., Sandri G., Szymański A., *First survive, then thrive: Major urban centres and resistance against autocratisation*, «Contemporary Politics» 2025, nr 31(4), <https://doi.org/10.1080/13569775.2025.2457224> (10.02.2026).
- Troisi R., Alfano G., *The re-election of corrupt mayors: context, relational leadership and level of corruption*, «Local Government Studies» 2023, vol. 49, nr 1, <https://doi.org/10.1080/03003930.2022.2087060> (10.02.2026).
- Viesti G., *La secessione dei ricchi: un progetto contro l'Italia*, «La Rivista delle Politiche Sociali» 2023, nr 3.
- Villani S., *Differentiated fiscal regionalism: The privileges of the autonomy and the problems of Southern Italy*, «Rivista Economica del Mezzogiorno» 2019, vol. 33 nr 3–4, <https://doi.org/10.1432/96265> (10.02.2026).
- Weyland K., *Populism: A political-strategic approach* [w:] C.R. Kaltwasser, P. Taggart, P.O. Espejo, P. Ostiguy (red.), *The Oxford Handbook of Populism*, Oxford University Press, Oxford 2017.
- Whiting M., Kaya Z.N., *Autocratization, Permanent Emergency Rule and Local Politics: Lessons from the Kurds in Turkey*, «Democratization» 2021, nr 28(4).
- Wills J., *Populism, localism and the geography of democracy*, «Geoforum» 2015, vol. 62.
- Wojnicki J., *Tendencje centralizacyjne w Polsce po 1990 roku – ciągłość i zmiana*, «Polityka i Społeczeństwo» 2020, vol. 2(18).